

Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad

- Dansk Numismatisk Forening • Føroya Myntsavnarafelag • Myntsafnarafélag Íslands •
- Norsk Numismatisk Forening • Numismatiska Föreningen i Åbo • Skånes Numismatiska Förening •
 - Suomen Numismaattinen Yhdistys • Svenska Numismatiska Föreningen •
- Nationalmuseets Myntkabinett • Den kgl. Mønt- og Medaillesamling • Kungl. Myntkabinettet •
 - Myntsafn Seðlabanka og Þjóðminjasafns • Numismatiska Forskningsgruppen •
 - Kulturhistorisk Museum, Universitetet i Oslo, Myntkabinett •

Erik Valkendorfs skilling uten år, Schou 3

Nyt eksemplar af hidtil unik 8 skilling 1535 Stockholm

*Christian III's Stockholmmønter 1535 i
Den kgl. Mønt- og Medaillesamling*

Dansk-Norsk Rejsedaler 1788 – og nogle guldstykker

*En royal rytter og en folkekær konge.
Om sølvsmedekunst på Koldinghus*



Nr. 3 • September 2013

STOR SAMLING SØNDER- JYSKE PENGESEDLER

Her ses et lille udvalg. Der er mange flere at gå på opdagelse i.

Haderslev – Hadersleben

5 Mark 1918 Sieg 45 No 03588 Baus	kons 1	1200,-
10 Mark 1918 Sieg 46 blanket uden nr og uden underskrift	kons 0	2200,-
50 Mark 1918 Sieg 48 No 18202 ukendt navn	kons 0	5000,-

Sønderborg – Sonderburg

20 Mark Sieg 86 No 3319 Mohr	kons 1	125,-
20 Mark Sieg 86 No 1465 Bruhn	kons 0-01	300,-
20 Mark Sieg 86 No 323 Hynding	kons 1++	200,-
20 Mark Sieg 86 No 678 Klemsen	kons 1++	200,-
20 Mark Sieg 86 No 1340 Clausen	kons 1(+)	150,-
20 Mark Sieg 86 No 3801 blanket med huller uden underskrift	kons 01	100,-
50 Mark Sieg 87 No 2167 Klemsen	kons 1++	200,-
50 Mark Sieg 87 No 1034 Schöning	kons 1(+)	260,-
50 Mark Sieg 87 No 1559 Hynding	kons 0-01	325,-
5 Mark 1918 Sieg 88 No 09089 Mohr	kons 0	400,-
20 Mark 1918 Sieg 88 No 10413 Mohr	kons 1++	200,-
50 Mark 1918 Sieg 89 No 12037 Mohr	kons 01-1+	200,-
100 Mark 1918 Sieg 91 No 1223 Mohr	kons 01	200,-
100 Mark 1918 Sieg 91 No 1812 Bramman	kons 01-1+	175,-
100 Mark 1918 Sieg 91 No 2609 Bruhn	kons 0-01	300,-
100 Mark 1918 Sieg 91 No 1792 Hynding	kons 01-1+	175,-

MØNTER OG PENGESEDLER KØBES OG SÆLGES

HAFNIA COINS | FINN RASMUSSEN

GL. KONGEVEJ 172,A | DK 1850 | FREDERIKSBERG C

TLF. /FAX. +45 – 3321 7127 | WWW.HAFNIACOINS.DK | EMAIL: FR@HAFNIACOINS.DK

ÅBEN TIRSDAG – FREDAG KL. 11.00 - 17.30

LUKKET MANDAG OG LØRDAG

Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad

Nordisk Numismatisk Union Medlemsblad er udgivet siden 1936 af Nordisk Numismatisk Union.

Udkommer i 2013 med fire numre: februar, maj, september og oktober.

Ikke medlemmer kan tegne abonnement ved henvendelse til Dansk Numismatisk Forening: John Lind – johnlind59@gmail.com

Redaktion:

Hovedredaktør:

Museumsinspektør, Jens Christian Moesgaard
Den kgl. Mønt- og Medaillesamling,
Nationalmuseet, DK-1220 København K
Tlf.: +45 41 20 61 40.
jens.christian.moesgaard@natmus.dk

Ansvarlig over for presseloven:

Formand for Dansk Numismatisk Forening,
Preben Nielsen.

Lokalredaktioner:

Møntkabinetterne i de enkelte lande

Norge:

Håkon Ingvaldsen,
hakon.ingvaldsen@khm.uio.no
Svein H. Gullbekk, s.h.gullbekk@khm.uio.no

Sverige:

Eva Ramberg,
eva.ramberg@myntkabinettet.se

Island:

Anton Holt, anton.holt@sedlabanki.is

Finland:

Tuukka Talvio, tuukka.talvio@nba.fi

Announcedaktion:

Preben Nielsen
Galionsvej 12, 2 th., 1437 København K
Tlf. (dag) + 45 20 20 78 16
formand@numismatik.dk

Eftertryk af artikler m.v. kun med forfatterens tilladelse og kun med angivelse af kilden.

Afleveret fra trykkeriet i uge 36
Frederiksberg Bogtrykkeri A/S.

INDHOLD

Artikler

Tore Nordvik
Erik Valkendorfs skilling uten år, Schou 3. 68

Jakob Rye og Michael Märcher
Nyt eksemplar af hidtil unik 8 skilling 1535 Stockholm 74

Michael Märcher
Christian III's Stockholmmønter 1535 i Den kgl. Mønt- og Medaillesamling . 76

Frank Pedersen:
Dansk-Norsk Rejsedaler 1788 – og nogle guldstykker 79

Jens Christian Moesgaard:
En royal rytter og en folkekær konge. Om sølvmedekunst på Koldinghus. . 86

Numismatisk Litteratur

Tuukka Talvio anmelder:
Michael Märcher, De kongelige møntsteder i Altona og København 1813–1873. Teknik og produktion 88

Inger Bolt Jørgensen anmelder:
Eva Wiséhn, Images of Linnæus – medals, coins and banknotes 89

Jens Christian Moesgaard anmelder:
James Graham-Campbell (red.), The Cuerdale Hoard and related Viking-Age silver and gold from Britain and Ireland in the British Museum 90

Torben Juul Hansen anmelder:
Renæssancens stænder og håndværk. Stænderbogen fra 1568 med træsnit af Jost Amman og vers af Hans Sachs. . 92

Reversen | Numismatics Downside Up

Jens Christian Moesgaard:
Møntprægning på Amager. 95

Erik Valkendorfs skilling uten år, Schou 3

av Tore Nordvik

Innenfor numismatikken er Erik Valkendorf særlig kjent for å være den første som preget daterte mynter i Norge. Den nest siste erkebiskopen i Nidaros preget skillinger, hvider og blafferter. Skillinger med pregeårene 1518 og 1519 er ikonografisk lik med en av utgavene uten år; på averseren figurerer Nidaros domkirkes våpen, mens Valkendorfs slektsvåpen på stort kløverkors pryder reversen. Dessuten finnes det en serie skillinger med St. Olav med øks og rikseple stående på et dragelignende vesen, mens reversen fortsatt har slektsvåpenet som motiv.

Claudius I. Schive antar at skillingene XVIII 5-8 (Schou 9-13) ble først utmyntet, og mest trolig i henhold til Christiern II's forordning av 1514¹. Som kjent ble det året etter denne konges maktovertakelse vedtatt *At vor Mynt skal være eens god udi vort Rige Norge og Danmark, og der skal Dansk Mynt være giengs og giæv udi Norge, og Norsk Mynt skulde være giengs og giæv i Danmark*². Selv om vi ikke kjenner en egen norsk myntordning fra Christiern II for de bevarte myntene fra denne kongen, antar Schive at forholdene i Danmark var de samme som i Norge, og at detaljene i Dines Blichers reskript også var gjeldende i Norge³. Dessuten finner Schive likhetstrekk mellom Christierns skilling med portrett XV 6 (Figur 1) og Valkendorfs skilling XVIII 6 (Figur 2) som han mener må stamme fra samme stempeleskjærer, og at begge ble preget i Nidaros, i *Overeenstemmelse med de Dines Blichers Aar 1514 givne Forskrifter og rimeligviis i samme Aar (...)*⁴

Dette syn får imidlertid ingen støtte i Carl T. Jørgensens katalog, der han antar skillingene med stående St. Olav er *slagne under Erkebiskoppens Landflygtighed 1521-22*⁵. Forut denne dramatiske hendelsen lå en konflikt mellom erkebisen og hans konge. Da Gaute Ivarsson døde i 1510 fikk Christiern, som da var hertug, innsatt sin kansler Erik Valkendorf som erkebiskop i Nidaros, mot domkapitlets vilje som hadde utpekt Jens Krabbe som Gautes etterfølger⁶. Den senere kongen trodde da han fikk en tro tjener som formann i riksrådet. Imidlertid oppstod det etter hvert en dyp splittelse mellom erkebisen og Christiern II. Uenigheten dreidde seg hovedsakelig om kirkens innflytelse når det gjaldt viktige saker som jurisdiksjon, økonomi og privilegier⁷. Bedre ble det heller ikke at Christiern fortsatte, etter at han var gift, sitt forhold til sin frille Dyveke Ottikesdatter, med sin innflytelsesrike mor, Sigbrit Villums som viktig støttespiller.

Erik Valkendorf var i 1514 med på å få i stand, etter ønske fra kongen, et ekteskap mellom Christiern II og en Habsburger, og etter grundige forhandlinger ble det erkehertuginne Elisabeth, søster av den senere mektige keiser Karl V⁸. Men det var uenigheter innen kristenrettsbrudd som førte til at Erik Valkendorf valgte å reise til København for å diskutere saken med kongen. Skipet kom ut i hardt vær, og havnet til slutt i Amsterdam. Samtidig var kong Christiern i byen, og deres møte nådde et klimaks som var nær ved å koste erkebispens liv⁹. Deretter reiste Erik Valkendorf til Roma for å legge sin sak frem for paven, men døde 28. november 1522 i pesten som herjet i byen¹⁰.

Schive fortsetter sin argumentasjon for at skillingene XVIII 10-12 (skilling uten år, Schou 1-7) på grunn av lavere vekt, selv om lødigheten om-





Figur 1



Figur 2



Figur 3



trent var den samme, er preget senere enn 1519-skillingene, og mot slutten av Erik Valkendorfs virke som erkebiskop i Nidaros. Schives syn gjentas i senere arbeider som Holst¹¹, Skaare¹² og i *Norges Mynter*¹³, (Tabell 1) uten at det argumenteres videre for denne myntherres skillingers innbyrdes kronologi.

Ved vårauksjonen til Oslo Mynthandel, auksjon 66 avholdt 21-22. mai 2011 på Grand Hotel i Oslo, var det mulig å erverve en skilling fra Erik Valkendorf (lot nr. 474, Figur 3). Denne lett buklete mynten på 1.97 g var tidligere omsatt to ganger på samme auksjonshus, nr. 5/14 og 32/309. Dessuten ble det i auksjonskatalogen opplyst at mynten opprinnelig hadde tilhørt en dansk samling. Skillingen er av typen med Nidaros domkirkes våpen på aversens, mens de tre vingene rundt en rose som er Valkendorfs våpen så vidt kan skimtes på reversen. Derimot var omskriften lett tydelig, og ligger svært nær Schou 3; det eneste som er forskjellen er apostrofen i GR'A på reversen der Schou ikke har apostrof (Tabell 2)¹⁴.

Leter vi etter andre omsetninger av Erik Valkendorfs skilling uten år, Schou 3 finner vi Haubergs eksemplar (lot 3067) som ble omsatt 4. november 1929 i København¹⁵. Dessverre har ikke katalogen en illustrasjon av den bortauksjonerte mynten, så vi må til Schous stanniolavtrykk for å undersøke nærmere hvilke mynter som lå til grunn for hans beskrivelse¹⁶. Der blir det fort klart at det er nettopp Haubergs eksemplar som er Schous utgangspunkt for sin beskrivelse av skilling

Figur 1: Christian II, skilling uten år og myntsted. Schive XV 6, Schou 18. Eksemplaret befinner seg i den Kgl. Mønt- og Medaillesamling, København. © KMMS

Figur 2: Erik Valkendorf, skilling uten år. Schive XVIII 6, Schou 10. Eksemplaret befinner seg i Kungliga Myntkabinettet, Stockholm. © KMK

Figur 3: Erik Valkendorf, skilling uten år, Schou 3

1 C. I. Schive: *Norges Mynter i Middelalderen*, Christiania 1865, s. 153

2 H. Paus: *Gamle Kongelige Forordninger og Privilegier, udgivne for Kongeriget Norge*. København 1751, s. 281. En digital gjengivelse av dokumentet finnes på <http://ask.bibsys.no/ask/action/show?pid=100340547&kid=biblio>

3 Schive, op. cit. s. 137. Se dessuten J. Wilcke: *Renæssancens Mønt- og Pengeforhold 1481-1588*. København 1950 s. 153 og G. Galster: *Unionstidens Udmøntninger*. København 1972, s. 26

4 Schive, op. cit. s. 139

5 C. T. Jørgensen, *Beskrivelse over Danske Mønter 1448-1888*, København 1888, s. 46

6 H. Bjørkvik, *Aschehougs Norgeshistorie*, Oslo 1996, bind 4, side 202

7 A. Dybdahl: Erik Valkendorf, i *Norsk Biografisk Leksikon*, Oslo 2005, bind 9, s. 325

8 T. Bratsberg: Elisabeth (Isabella) av Habsburg, i *Norges Konger og Dronninger*, Oslo 2005, s. 261

9 L. Hamre: *Erkebiskop Erik Valkendorf. Trekk av hans liv og virke*. Oslo 1943, s. 105 ff

10 Hamre, op. cit. s. 114

11 H. Holst: Norges Mynter til Slutten av 16. Århundre, i *Nordisk Kultur*, bind 29: *Mynt*, Oslo, Stockholm, København, 1936 s. 130 ff

12 K. Skaare: *Norges Mynthistorie, Bind 1*. Universitetsforlaget. Oslo 1995, s. 109

13 B. Ahlström, B. F. Brekke, B. Hemmingsson: *Norges mynter*. Stockholm 1976, s. 47

14 Fontene som er benyttet i Tabell 2 (øverst) er spesielt utviklet av forfatteren til denne artikkelen

15 *Museumsinspektør P. Hauberg's samling af Danske og Norske Mønter*. København 1929. Det er kun søkt i kataloger der auksjonen er avholdt etter at Schou kom med sitt verk. Dessuten kun blant de store nordiske auksjonshus som Oslo Mynthandel, Riibe Myntauksjoner, Thomas Høiland Auktioner, Bruun Rasmussen, Hornung's Møntauktioner, Nellemann & Thomsen, B. Ahlström Mynthandel og blant de nasjonale nordiske numismatiske foreningers interne auksjoner

16 Disse stanniolavtrykkene (tinnfolie) befinner seg i Den kongelige Mønt- og Medaillesamling, København. En nærmere beskrivelse av disse avtrykkene finnes i bl.a. Niels Jørgen Jensen & Mogens Skjoldager: *Frederik 1's søslinge 1524-1528*, København 2010, s. 67-68. Se dessuten Sven Aagaard: *Frederik III Guldmønt og Speciemønt 1648-1670*, Dansk Numismatisk Forening, København 2011 s. 12



Figur 4: Schous stanniolavtrykk av Erik Valkendorfs skilling uten år, Schou 3.

uten år nr. 3 (Figur 4) siden det på baksiden av kartongen som stanniolavtrykkene er montert på er nevnt at mynten har tilhørt Hauberg. Heldigvis for oss er stanniolavtrykkene vel bevarte, og konklusjonen på undersøkelsen blir at det må være Haubergs eksemplar som ble omsatt på Oslo Mynthandels auksjon 5, 32 og 66. Det kommer dessuten tydeligere frem på stanniolavtrykkene at det må være en apostrof tilstede i GR'A (Figur 4, merket med sort pil), noe som er mer vanskelig å observere på fotoet av mynten selv. En gjennomgang av kjøperopplysningene fra Haubergauksjonen viser at det var Øllgaard og Gylche som ervervet mynten i 1929¹⁷. Den har deretter trolig blitt solgt til en annen dansk samler for deretter å dukke opp igjen på OMH 5¹⁸.

Når vi nå har etablert en ny epigrafi for denne mynten er det mulig å utføre en stempelanalyse på bakgrunn av lik omskrift av mynter med forskjellige Schou-numre. Sammenligningen av stempler ble foretatt på flere forskjellige måter:

- 1) Transparentmetoden: Man sammenligner to fotografier prentet på gjennomsiktig folie av de gjeldende mynter. På den måten kan man enkelt avgjøre om det finnes ulikheter i stempelet eller ei, men er avhengig av at illustrasjonene er ens i størrelse.
- 2) Strektegningsmetoden: Man lager en strektegning av myntene man ønsker å sammenligne, enten ved hjelp av stereomikroskop¹⁹, tegnebrett²⁰ eller ved hjelp av gjennomsiktig folie som man legger oppå et fotografi av mynten. Så kan man sammenligne strektegningene manuelt, eller digitalt, eller man sammenligner strektegning med originalfotografi.
- 3) Computermetoden²¹: To fotografier legges oppå hverandre i et bildebehandlingsprogram, der det øverste gjøres delvis gjennomsiktig. Så kan man enkelt avgjøre om de to undersøkte mynter har blitt preget med samme stempel eller ei.

Ved å benytte disse tre metodene går det klart frem at Erik Valkendorfs skilling uten år, Schou 3 kan kobles til samme myntherres skilling preget i 1519, Schou 1 (Figur 5).

Men når ble den preget? Teoretisk kan den ha blitt preget både før 1519, samme år, eller etter 1519. Som nevnt tidligere finnes Erik Valkendorfs skillinger også med årgangen 1518. Kan disse sjeldne skillingene kobles til 1519 skillingene eller til "vår" skilling uten år, Schou



Figur 5: Til venstre, reversen til KMMS sitt eksemplar av Erik Valkendorfs skilling 1519, Schou 1. Til høyre, reversen til samme myntherres skilling uten år, sist omsatt på OMH 66/474. Illustrasjonen i midten er begge myntene lagt over hverandre hvor det øverste bildet er gjort 50% transparent.

Beskrivelsen ²³ 1791	Schive ²⁴ 1865	Jørgensen ²⁵ 1888	Schou ²⁶ 1926	Sømod ²⁷ 1967	Galster ²⁸ 1972	Norges Mynter ²⁹ 1976	Skaare ³⁰ 1995
15	XVIII-1	J-25 (1518)	1518-1	153 (1518)	182 (1518)	NM 3, Type III	336 (1518)
14 Tab. II nr. 4	XVIII-2		1518-2				
Tab. I nr. 15	XVIII-3	J-25 (1519)	1519-1	153 (1519)	182 (1519)	NM 4, Type III	336 (1519)
16, Tab. I nr. 14			1519-2				
17 Tab. I nr. 16	XVIII-4		1519-3				
52 Tab. IV nr. 16	XVIII-11	J-25 (u. A.)	U. år -1	153 (U. år)	182 (U. år)	NM 5, Type III	336 (uten år)
			U. år -2				
			U. år -3				
58 Tab. V nr. 1	XVIII-12		U. år -4				
			U. år -5				
			U. år -6				
	XVIII-10		U. år -7				
53 Tab. IV nr. 17	XVIII-9	J-25a	U. år -8			NM 2, Type II	337
48 Tab. IV nr. 13	XVIII-7	J-24a	U. år -9	154 (U. år)	183 (U. år)	NM 1, Type I	335
49 Tab. VI nr. 5	XVIII-6	J-24b	U. år -10				
51 Tab. IV nr. 15	XVIII-5		U. år -11				
			U. år -12				
50 Tab. IV nr. 14	XVIII-8	J-24c	U. år -13				334

3? Ved å studere omskriftene på de tilgjengelige eksemplarene går det klart frem at stempelen benyttet til å prege 1518-skillingene ikke kan ha blitt benyttet til å prege 1519-skillingene eller til de andre skillingene uten år²². Dette understøttes også ved å konsultere Schou. Imidlertid kan de samme *punslene* ha blitt benyttet til å lage de omtalte stempelen. Det er imidlertid gjenstand for en bredere undersøkelse som ikke vil bli berørt i denne artikkelen. Hvis vi vurderer stempelenes bruk blir det mest naturlige å anta at skilling uten år, Schou 3 er preget i 1519 eller senere.

Siden Schive har lagt lødighet og vekt til grunn for sin argumentasjon for å datere Erik Valkendorfs skillinger, kan det være fruktbart å studere disse parameterne på de tilgjengelige eksemplarene. Det vil ikke bli fremlagt en studie av legeringen som er benyttet til å prege

Tabell 1: Katalogkoncordans for Erik Valkendorfs skillinger.

Hittil er det ikke publisert en analyse av benyttede pregestempler fra Erik Valkendorfs utmyntning. Imidlertid kan en stempelanalyse kaste lys over dateringen av de udaterte skillingene fra denne myntherren ved om mulig koble de til skillingene med pregeårene 1518 og 1519.

17 Opplysninger om kjøpere på Haubergs auksjon er vennligst meddelt forfatteren av Jens Kristian Roland, Sandnes

18 Vennligst meddelt forfatteren av Gunnar Thesen, Oslo

19 Spesielt gjort kjent av Sven Aagaard, se *NNUM* 1984, s. 112, *NNUM* 1994, s. 138

20 Nærmere beskrevet i Niels Jørgen Jensen & Mogens Skjoldager *NNUM* 2009, s. 67. Se dessuten av de samme forfattere: *Frederik 1's søslinge 1524-1528*, Dansk Numismatisk Forening, København 2010, s. 69-73

21 Ble av brukeren seuk i et innlegg kalt *Stempelstudie – Den endelige løsning...?* på det norske nettstedet samlerforum.no beskrevet 23.05.2010

22 Teoretisk kan man tenke seg at det ble laget et 151... stempel, der man punslet henholdsvis 8 eller 9 alt etter som man ville lage et 1518 eller 1519 stempel. Ved nærmere undersøkelse kan man ikke se at denne metoden har vært benyttet på Erik Valkendorfs skillinger

23 *Beskrivelsen over danske Mynter og Medailler i Den Kgl. Samling*, København 1791

24 C. I. Schive: *Norges Mynter i Middelalderen*, Christiania 1865

25 C. T. Jørgensen: *Beskrivelse over Danske Mønter 1448-1888*, København 1888

26 H. H. Schou: *Beskrivelse af danske og norske mønter 1448-1814 og danske mønter 1815-1923*, København 1926

27 J. Sømod: *Danmark og Norges Mønter 1448-1540*, Frederiksberg 1967

28 G. Galster: *Unionstidens udmøntninger. Danmark og Norge 1397-1540, Sverige 1363-1521*, København 1972

29 B. Ahlström, B. F. Brekke, B. Hemmingsson: *Norges Mynter*, Stockholm 1976

30 K. Skaare: *Norges Mynthistorie*, bind 2, Oslo 1995.

STINCTVS:OLTWS:REX:NORVEG'8

ERICVS DEI GR' T ARC' EPS NID' SEN

STINCTVS:OLTWS:REX:NORVEG'8

ERICVS DEI ★ GR' T ARC' EPS NID' SEN

Tabell 2: Innskriften på eksemplaret fra Oslo Mynthandel, auksjon 66, lot nr. 474 (øverst) og ifølge Schou, skilling uten år nr. 3 (nederst)

Schou	Antall undersøkte eksemplarer	Gjennomsnittsvekt i gram	Schou	Antall undersøkte eksemplarer	Gjennomsnittsvekt i gram
1518-1	3	2,00	Uten år 5	1	1,95
1518-2	3	1,73	Uten år 6	1	2,05
1519-1	8	1,87	Uten år 7	3	1,86
1519-2	1	1,71	Uten år 8	2	2,29
1519-3	5	1,78	Uten år 9	1	2,12
Uten år 1	9	1,74	Uten år 10	2	2,18
Uten år 2	2	1,69	Uten år 11	3	2,10
Uten år 3	1	1,97	Uten år 12	2	1,88
Uten år 4	1	1,93	Uten år 13	1	2,27

Tabell 3: Gjennomsnittsvekt av Erik Valkendorfs skillinger sortert etter Schou. Eksemplarene som er undersøkt befinner seg i offentlige myntsamlinger i Oslo, Bergen, Trondheim, København og Stockholm, i tillegg til de eksemplarene med oppgitt vekt som er omsatt på offentlige auksjoner.

disse skillingene i denne artikkelen, men en gjennomgang av vektene på de samme myntene kan kanskje bringe oss et steg nærmere svaret. Hvis vi regner gjennomsnittsvekt på de ulike Schou-nummere av det tilgjengelige materiale vil vi få inndeling som i tabell 3.

Som vi ser er antall kjente eksemplarer av Erik Valkendorfs skillinger relativt beskjeden, så å trekke en slutning om når de ulike skillingene uten år er preget basert på vekt fører mye usikkerhet med seg. Allikevel er det verdt å merke seg at skillingene med stående portrett er jevnt overvektigere enn typene med Nidaros domkirkes våpen på advers og Valkendorfs våpen på revers. Et interessant unntak er Schou 8 hvor ikonografien er lik skillinger Schou uten år 1-7, men hvor omskriften på reversen med gjengivelse av myntherrens slektsnavn samsvarer med typene med stående St. Olav. Siden det er en relativt stor variasjon i vekt for skillingene preget i 1518 og 1519, kan det lille antall kjente eksemplarer vanskelig være avgjørende for å anslå når Schou 3 er preget. Igjen står vi tilbake med stempelkoblingen mellom 1519 Schou 1 og skilling uten år Schou 3, og trolig er det det sterkeste argumentet for å hevde at denne mynten er preget i 1519 eller senere.

Göteborg Numismatiska Förening/Gunnar Holsts Stiftelse inviterar till:

Antik studiedag på "Humanisten"

Renströmsgatan, Göteborg, lördag 14 september, kl. 12.30

Anne Destrooper: Ancient coins from Cyprus; **Stein Evensen:** Alexandrinere, egyptisk mynt bygd på gresk tradisjon; **Eleni Papaefthymiou:** Introduction to Greek numismatics; **Barbara Lichoeka:** Masterpieces of Greek art on coins. Testimony from the excavations at Kafolafthos on Cyprus.



Pilegaard Mønter & Bøger

ETABLERET 1963

Algade 65 • DK-9000 Aalborg • tlf. +45 98 139 000 • pi@stofanet.dk

Mønter: www.pilegaard-coins.dk • Bøger: www.antikvar.dk/pilegaard



Oslo Myntgalleri AS

Mynter Medaljer Sedler Kjøp Salg Auksjoner



Oslo Myntgalleri as

Tordenskioldsgt. 7,

0160 Oslo

Tlf 22 41 60 00

Faks 22 41 60 01

kontakt@oslomyntgalleri.no

www.oslomyntgalleri.no

Åpningstider man-fre. 09.30-16.30. Lørdag 10.00-14.00

Nyt eksemplar af hidtil unik 8 skilling 1535 Stockholm

Af Jakob Rye og Michael Märcher

Under Grevens Fejde 1534-1536 lod den svenske konge Gustav Vasa i Stockholm i 1535-36 præge en række sølvmønter med årstal 1535 i Christian III's navn. Mønterne anvendtes ifølge T.G. Appelgren¹ til at betale tyske lejetropper i Skåne, som den svenske konge havde lejet for at støtte Christian III under krigen. De tyske tropper ønskede betaling i dansk mønt.

At disse mønter er udmøntet i Stockholm var længe ukendt blandt numismatikere. Først i 1918 påviste T.G. Appelgren², at mønterne bar mærkerne for stockholmske møntembedsmænd, for eksempel møntmester Anders Hansson. I Appelgrens³ værk fra 1933 er mønterne og baggrunden for udmøntningen yderligere beskrevet. Selvom der blev udmøntet hele 27.984 danske mark, er mønterne sjældne. Det er formentlig blandt andet derfor, at den eksisterende viden om dem er forholdsvis begrænset.

Galster⁴ katalogiserer 6 forskellige mønttyper fra denne udmøntning fordelt på 3 forskellige pålydender, nemlig: 1 mark (G. 246), 8 skilling (G. 247-248) og 4 skilling (G. 249-251). Opdelingen er på grund af mønternes sjældenhed baseret på et forholdsvis lavt antal eksemplarer, hvis vægt varierer betydeligt indenfor den enkelte type.

I den store nye møntskat fra Magleby på Møn⁵, der endnu ikke er færdigkonserveret og registreret, er der indtil videre to 4 skillinger på 3,12 og 3,68 gram af typen G. 249 (fig. 1-2) – og måske flere Stockholmmønter, hvoraf der nu med Maglebyskatten kendes velbevarede eksemplarer med fundproveniensen. Maglebyskatten vil formentlig gøre os klogere på flere aspekter vedrørende Stockholmmønterne. Mens vi afventer skattens konservering med videre, skal der her præsenteres et nyt eksemplar af en Stockholm 8 skilling.

8 skilling

8 skilling 1535 er ifølge G. Galster opdelt i to typer, G. 247 og G. 248. De har begge en diameter på ca. 30 mm. G. 248 viser på forsiden Christian III stående i fuld figur med ansigtet vendt mod højre og med udslået kappe. Bagsiden bærer årstallet (15)35 i omskriften, og våbenskjoldet, der er svagt indadbuget i siderne, er omgivet af forsiringer. Ligesom Galster kender vi til tre eksemplarer af G. 248 på henholdsvis 5,13 g (KMMS⁶), 4,30 g (Stockholm⁷) og 3,75 g (L.E. Bruun⁸). Bemærk den store vægtspredning.

Galster kendte til ét eksemplar (i KMMS) af G. 247. Det viser også Christian III stående i fuld figur med ansigtet vendt mod højre, men med kappen mere ind til kroppen end ved G. 248. På bagsiden er våbenskjoldet med lige lodrette sider og flankeret af 15 og 35. Underkanten af våbenskjoldet er indadbøjet. Vægten af dette eksemplar er 4,80 g.

I 2011 dukkede et nyt eksemplar af 8 skillingen G. 247 op. Det er perforeret, har stempelstilling 225° og vejer 3,83 gram (fig. 3). Det befinder sig nu i en jysk privatsamling efter at være erhvervet fra en svensker, der nogle år tidligere havde købt mønten som del af en sam-



Fig. 1-2. De to nye eksemplarer af G. 249 i Maglebyskatten fra Møn.

ling fra en samler bosiddende i området omkring Axtorna i Halland. Der haves ingen yderligere proveniensoplysninger.

Der er anvendt samme forsidestempel til det nye eksemplar og eksemplaret i KMMS⁹. Til gengæld adskiller bagsiderne sig, på det nye eksemplar er våbenskjoldet lavere og de lodrette sider indadbuget på midten. Desuden vejer det nye eksemplar som nævnt kun 3,83 gram. Den oprindelige vægt har været lidt højere, da mønten er slidt og perforeret. Alligevel vejer det mere end et halvt gram mindre end eksemplaret i KMMS på 4,80 g – men samtidig er vægtspredning dog mindre end ved de tre 8 skillinger (G. 248). Den lave vægt på nogle af 8 skillingerne (G. 247-248) inkl. den nye er påfaldende, vægtinterval-lerne går ind over vægtintervallet for 4 skillingen (G. 249). Derimod vejer 4 skillingen (G. 250-251) generelt mindre end G. 249.

Samtidig er der stor motivmæssig lighed mellem bagsiderne på hele serien (G. 246-251) – og diameteren på især G. 247-249 er nogenlunde den samme. Adskillelsen af G. 247-249 i 4 og 8 skillinger er ikke entydig – er G. 249 en 8 skilling? Problemstillingen er ikke ny, i flere samlingsfortegnelser/auktionskataloger stilles der spørgsmålstejn eller eksempelvis kaldes typen G. 249 for 8 skilling¹⁰. Metallegeringerne kender vi ikke. Måske vil en fornyet gennemgang af stempler, vægte med videre kaste lidt nyt lys over opdelingen i 4 og 8 skillinger. Det sidste ord er næppe sagt i den sag, og de nye eksemplarer i Magleby-skatten vil bidrage dertil.



Fig. 3. Det nyopdukkede eksemplar af G. 247.

1 T. G. Appelgren: Om märken, hänsyftande på ämbets- och tjänstemän vid svenska myntverk, *Numismatiska meddelanden* nr. 21, Stockholm 1918, 47-76.

2 Ibid.

3 T. G. Appelgren: *Gustav Vasas Mynt*, Stockholm 1933.

4 Georg Galster: *Unionstidens udmøntninger*, København 1972.

5 Magleby-skatten blev fundet i 2012 og i oktober samme år udstillet på Nationalmuseet. Det spektakulære fund medførte mere end 100 omtaler i ind- og udenlandske medier, se f.eks. pressemeddelelse fra juni 2012 og omtale af udstillingen i oktober 2012 på www.natmus.dk.

6 Den kgl. Mønt- og Medaillesamling, København, erhvervede sit eksemplar i oktober 1880 for 70 kroner på auktionen over O.T. Thomsens samling, nr. 2772. *Fortegnelse over afd. Kammeraad, fhv. Revisor i Nationalbanken Ove Theodor Thomsens efterladte Samling af Mønter fra Middelalderen og den nyere Tid*, København 1880. KMMS købte i alt for 472,70 kroner på auktionen, næsten udelukkende udenlandske mønter og medaljer. Den dyreste mønt for KMMS var tilsyneladende den omtalte 8 skilling 1535. Blandt de 10 erhvervede danske (ifølge KMMS' Købsprotokol) mønter var de tre næstdyreste Nr. 2: Hardeknud, Hbg. 32 for 50 kr., nr. 46: Harald Hen, Hbg. 6 for 60 kr. og nr. 3189: Christian IV, denning, H. 104 for 51 kr.

7 Kungl. Myntkabinettet – Sveriges Ekonomiska Museum, Stockholm har sit eksemplar udstillet, inv.nr. 102 371:1. Det er modtaget som gave fra Ekströms stiftelse, og stammer fra Ahlströms auktion 1994 over Hedes samling, nr. 214.

8 L.E. Bruuns *Mønt- og Medaille Samling*, København 1928, nr. 4231. Heri fremgår det, at mønten stammer fra Bille-Brahesamlingen (se Jørgen Steen Jensen: Et ord er et ord... (Bille-Brahe og L.E. Bruuns møntsamlinger), *Nyt fra Nationalmuseet* 105, 2004, 30), der havde den fra auktionen over C.J. Thomsens samling i 1871, *Christian Jürgensens Thomsens Nyere Mønter fra Danmark, Norge, Sverrig, Slesvig og Holsten samt Hans Samling af Numismatiske Bøger*, København 1871, nr. 119.

9 Tak til Sven Aagaard for stempeludtegnin, der eliminerede eventuel tvivl.

10 F.eks. L.E. Bruun 1928, nr. 4232. Det er muligvis ganske velbegrunder, da den tilsyneladende vejer hele 3,96 gram.

Göteborg Numismatiska Förening/Gunnar Holsts Stiftelse inviterar till:

Myntets Dag på Stadsmuseet

Norra Hamngatan 12, Göteborg, 12 oktober, kl. 10.30.

Martin Fritz och Per Hallén: Varifrån kom pengarna till Göteborgs utbyggnad under 1800-talet; **Theodor Hassel:** Myntningen i Färjenäs 1609-11; **Bengt Holmén:** Barnamördaren Herodes; **Göran Simonsson:** Religiösa symboler på mynt och medaljer; **Yngve Karlsson:** Eldsdyrkarnas mynt.

Christian III's Stockholmmønter 1535 i Den kgl. Mønt- og Medaillesamling

Af Michael Märcher

På grund af den foregående artikel i dette nummer af *NNUM* samt Maglebyskattens fremkomst er det fundet opportunt at publicere en oversigt over Den kgl. Mønt- og Medaillesamlings eksemplarer af Christian III's Stockholmmønter, G.¹ 246-251 – KMMS har desværre ikke et eksemplar af G. 246.

De to nye eksemplarer af G. 249 fra den ikke færdigbehandlede Maglebyskat² er ikke med i oversigten – de er afbildet side 74. De to mønter er sammen med FP 1165 de hidtil eneste af typerne G. 246-251 hos KMMS med kendt fundproveniens. Maglebyskatten blev fundet på Møn i midten af 2012, og den indeholder foruden de to Stockholmmønter indtil videre udelukkende danske mønter. Den opfattes i øjeblikket som en hurtig nedgravet skat bestående af mønter fra det almindelige mønske/sjællandske møntomløb. Selvom de to Stockholmmønter indtil videre er slutmønter i skatten, så taler Maglebyskatten og for så vidt også FP 1165 for, at i det mindste nogle af de nu sjældne Stockholmmønter nåede ud i det almindelige møntomløb. Samtidig er det værd at bemærke, at blot to³ af de tolv mønter befandt sig i KMMS, da *Beskrivelsen af 1791*⁴ blev udgivet.

Nr.	Schou ⁵ /Galster	Vægt (g)	Inventarnr.	Proveniens og bemærkninger ⁶
1	51/247	4,80	KP 635	Købt for 70 kroner på auktionen over O.T. Thomsens samling ⁷ , nr. 2772. Udstillet i KMMS' udstilling. Afbildet i Galster 1972.
2	52/248	5,13	B 16a	Fra Hielmstiernes samling ⁸ . Udstillet i KMMS' udstilling. Afbildet i Galster 1972.
3	53/249	3,93	B 16d	Fra C.J. Thomsens samling ⁹ , nr. 118. Udstillet i KMMS' udstilling. Afbildet i Galster 1972.
4	54/249	4,12	B 16b	Tilbyttet i 1839, dengang vurderet til 10 rigsbankdaler.
5	55/249	3,10	B 16c	Tilbyttet 1859 fra en professor Thornberg, som fik en makedonsk Alexander den Store tetradrakme fra Christian VIII's samling ¹⁰ .
6	56/249	3,22	KP 1715.5	Fra P. Haubergs samling, 1929 ¹¹ .
7	57/250	2,80	B 14	Erhvervet før udgivelsen af <i>Beskrivelsen af 1791</i> og afbildet deri samt i Galster 1972.
8	58/251	1,95	FP 1165	Fundet i 1909 af arbejdsmand E. Jørgensen ved grundgravning til den nye studenterforeningsbygning, hjørnet af H.C. Andersens Boulevard og Studiestræde i indre København umiddelbart uden for voldene ¹² .
9	59/251	2,01	B 15a	Formentlig erhvervet i første halvdel af 1800-tallet. Udstillet i KMMS' udstilling.
10	61/251	2,47	B 15	Erhvervet før udgivelsen af <i>Beskrivelsen af 1791</i> og afbildet deri.
11	61 ¹³ /251	2,58	KP 1715.6	Fra P. Haubergs samling, 1929.
12	64/251	2,75	B 14a	Fra O. Devegges samling ¹⁴ , nr. 94. Udstillet i KMMS' udstilling. Afbildet i Galster 1972.

1 Georg Galster: *Unionstidens udmøntninger*, København 1972.

2 Maglebyskatten blev fundet i 2012 og i oktober samme år udstillet på Nationalmuseet. Det spektakulære fund medførte mere end 100 omtaler i ind- og udenlandske medier, se f.eks. pressemeddelelse fra juni 2012 og omtale af udstillingen i oktober 2012 på www.natmus.dk.

3 B 16 (afbildet i *Beskrivelsen af 1791*) blev som dublet udtaget af samlingen, tilsyneladende et godt stykke inde i 1800-tallet.

4 *Beskrivelse over danske Mynter og Medailler i Den Kgl. Samling*, København 1791. Se f.eks. Axel Ernst: Holger Hedes møntværk og dets forgængere, *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*, 1964, 91-101.



1



2



3



4



5



6



7



8



9



10



11



12

- 5 H.H. Schou: *Beskrivelse af danske og norske Mønter 1448-1814 og danske Mønter 1815-1923*, København 1926. Genoptrykt 1983 af Bengor Publications Inc., Seattle, WA, USA. Om Schous arbejde se evt. Michael Märcher & Sven Aagaard: Tommerupskattens hebræer 2-marker 1644-1647 fra Christian IV. Schous arbejde og nutidens muligheder, i *Numismatiske tanker fra Amagerland. Festskrift i anledning af Amagerlands Forenings 40 års jubilæum*, 2012, 25-39.
- 6 Mønternes stempelstilling forekommer at være tilfældig, nr. 8 har cirka 270 grader og nr. 11 cirka 180 grader.
- 7 *Fortegnelse over afd. Kammeraad, thv. Revisor i Nationalbanken Ove Theodor Thomsens efterladte Samling af Mønter fra Middelalderen og den nyere Tid*, København 1880.
- 8 Se Hielmstiernes *Medaille- og Mynt- samt Skilderie- og Kobbersamling tienende til Oplysning af de under den Danske Regiering liggende Staters Historie*, København 1786, side 227 nr. 11. Se evt. Jørgen Steen Jensen: Henrik Hielmstiernes møntsamling og Det kgl. Mønt- og Medaillekabinet, *Nationalmuseets Arbejdsmark*, 1980, 67-76.
- 9 *Christian Jürgensen Thomsens Nyere Mønter fra Danmark, Norge, Sverrig, Slesvig og Holsteen samt hans Samling af Numismatiske Bøger*, København 1871. Om Thomsen, se f.eks. Jørgen Steen Jensen (red.): Christian Jürgensen Thomsen 1788 – 29. december 1988, *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie*, 1988.
- 10 Se evt. Jørgen Steen Jensen: Christian VIII som numismatiker og hans samlinger af mønter og medaljer, i Bodil Bundgaard Rasmussen m.fl. (red.): *Christian VIII og Nationalmuseet*, København 1999, 45-77. Thornberg kan eventuelt være identisk med den svenske ekspert i islamiske mønter.
- 11 KMMS, Journal 39/29. Om Hauberg, se f.eks. det nyere bidrag Kjeld Borch Vesth: Museumsinspektør Peter Christian Hauberg, *Bornholmske samlinger*, 2006, 59-46.
- 12 Mønten muligvis tabt i forbindelse med Københavns belejring under Grevefejden.
- 13 Oprindeligt beskrevet som Schou 62.
- 14 O. Devegge's *Mönt- og Medaille-Samling. II. Indeholdende Mönterne af den senere Middelalder og Skandinaviens Mønter fra den nyere Tid*, København 1867. Ang. Devegges gave til KMMS, se Michael Märcher: "hvad endnu er skeet er mere for Publikum end for Viden-skaben" – Det Kongelige Mynt- og Medaille-Cabinet 1832-42, *Nordisk Numismatisk Årsskrift 2003-2005*, 2008, 167-227, s. 199f.

MØNT BØRS 2013

Søndag 3. november · 10-17

**God stemmig med numismatiske emner.
To etager med 30 internationale handlere.**

Radisson Blu Falconer Hotel

Falkoner Alle 9 · København

Metrostation Frederiksberg

Bus 9A og 18 · Entre DKK 60,-

Copenhagen Coin Fair

www.cphcoinfair.dk

Arrangeret af Dansk Numismatisk Forening



Dansk-Norsk Rejsedaler 1788 – og nogle guldstykker

Af Frank Pedersen¹

Kronprins Frederik, den senere Frederik VI, skulle i sommeren 1788 foretage en rejse til Norge, og Finanskollegiet² havde i den anledning planer om at udmønte en særlig mønt, en såkaldt rejsedaler, - det var der tradition for ved royale rejser til Norge i 1700-tallet³. Finanskollegiet skrev den 15. marts 1788 til medaljør Adzer⁴ og bad ham udarbejde tegninger til en sådan mønt af ... *omtrent samme Smag og af samme Størrelse som medfølgende Exemplar af de i Fridrici 5^{te} udmyntede saa kaldte Norske Reise Dalere*⁵ (fig. 1).

Den 22. april kunne Finanskollegiet forelægge udmøntningsplanerne for kongen: *Da det tilforn har været Sædvane naar nogen af D. Mts højstsalig Forfædre haver besøgt Kongeriget Norge at der i saadan Anledning er bleven slaget saakaldte norske Reise Dalere til brug paa Reisen saa var Finance Collegium heraf bragt paa den Tanke at det maaskee ville finde D. Mst allerhöyeste Biefald at til H^o Kgl Höyhed Kronprintsens forestaende Reise til Norge blev slagen saadanne Reise Dalere omtrent efter samme Idee som dem der i F4^{te} C6^{te} og F5^{te} blevde udprægede. – I Haab at saadant maatte D. Mts allernaadigste Velbehag, har Collegium ladet Medailleur Adzer forfærdige hoslagte Tegninger til et Par Stempler hvorpaa disse Reise Dalere kunde præges, og hvoraf den der forestiller D. Mst portrait paa Aversen og paa Reversen den norske Löve trædende i en Hellebard synes at fortiene fortrinligt Valg, da den gandske nærmer sig Præget ad de forrige udmyntede Reise Dalere. – Ogsaa i Henseende den Inscription der sædvanlig er anbragt paa Reversen af Disse Skue Penge har Collegium ladet forfærdige nogle forskellige Tankesprog⁶ som herhos vedlægges til allerhöyeste udvælgelse. – Af denne Myntsart have tilforn ved slige Leiligheder været udmyntet 5000 Stk,*



Fig. 1. Rejsedaler 1749, Hede 33B

1 Tak til Michael Märcher for supplerende arkivinformationer og nyttige kommentarer til artikeludkast.

2 Finanskollegiet, datidens finansministerium, der oprettedes den 29. maj 1771 med ansvar for blandt andet pengevæsenet. *Rigsarkivet og hjælpemidlerne til dets benyttelse*, I, 1. bind, side 486ff.

3 Georg Galster, *Rejsedalere*, *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*, oktober 1937, nr. 8, s. 325-328. Se også Jørgen Sømod, *Rejsedaleren 1788*, http://www.numismatikeren.com/litteratur/js_rejsedaleren_1788.htm (28/8 2012).

4 Daniel Jensen Adzer (1732-1808), hofmedaljør.

5 Rigsarkivet, Finanskollegiet, journalsager 1784-1811, sag 1788/455.

6 Adzers tegninger og forslagene til "tankesprogene" fandtes ikke i det gennemsete arkivmateriale.



Fig. 2. Rejsedaler 1788, Hede 25. Stempelkobling Fs1/Bs1.

Fig. 3. Randpræg rejsedaler 1788.

som ved denne Udmyntning vel og kunde tiene. Gehalten skulde Collegium formeene at kunde bestemmes til 14 lödig og den fine Marks Udmyntning til $11\frac{1}{3}$ rd. Courant, som er den danske grov Courants Myntfod og at til den Ende under Randen af det norske Vaaben kunde settes 1 Rd Courant som saaledes blev ethvert Stykkes indvortes Værd. – Det indstilles saaledes i dybeste Underdanighed til D. Mts allerhöyeste Resolution om i Anledning af H^K Kgl Höyheds forestaaende norske Reise maatte udpræges 5000 Stk^r af slige. Reise og bekostningerne af det dertil anskaffede Sölv, sammes Udmyntning og forfærdigede Stempler af den Kgl Casse maae udredes. Næst at udbede sig D. Mts allerhöyeste bestemmelse hvilke af Tegningerne og Versene skal fölges ved Stemplernes forfærdigelse?⁷

Kongen godkendte forslaget den 23. april med følgende afsluttende bemærkninger: Til Stemplernes forfærdigelse skal den af Vores Finanse Collegio foreslagne Tegning fölges, og af de os forelagte Tankesprog ville Vi at følgende skal settes paa Reversen, nemlig Urokkelig som Dovres höye Fielde, Staaer Norges Sönners Troskab Mod og Vælde samt at under det norske Vaaben settes 1 Rd^r Courant⁸ (fig. 2), Hede 25⁹.

Udmøntningen skulle finde sted i Altona¹⁰, og mønterne skulle altså i det store og hele fremstå som en efterligning af rejsedaleren fra kronprinsens farfars rejse i 1749, dog med den væsentlige forskel, at kongens titel på den nye rejsedaler skulle være på dansk: DANMARKS OG NORGES KONGE, hvilket var et markant brud med den hidtidige praksis, som altid havde været at affatte titlen på latin.

Udmøntningen

Møntdirektør Lyng¹¹ var den 22. april blevet beordret til Altona for at følge de igangværende udmøntninger af speciemønt, og Finanskassee direktionen¹² benyttede derfor lejligheden til at bede ham medtage et Cirkel Slag¹³ [til brug for rejsedalerne] af samme Størrelse som det, der er blevet tilstillet Medailleur Adzer, og endvidere ved sin Ankomst til Altona i forveien at lade [møntmester Flor¹⁴] giøre de til saadan Udmyntning behövende Forberedelser, paa det at Prægningen strax kan foretages naar Stemplerne bliver færdige og herfra oversendte¹⁵.

Finanskassee direktionens officielle ordre til udmøntningen fulgte den 29. april, og det tilføjedes i den forbindelse, at stemplerne ventedes færdige inden to uger, samt at bankkontoret i Altona var bedt om at levere det fornødne sølv til udmøntningen.

Adzer fremstillede to par stempler¹⁶, som han signerede med sine initialer DIA på bagsiden¹⁷. Stemplerne sendtes til Altona, hvortil de ankom den 14. maj – og allerede to dage efter var udmøntningen overstået. Mønternes randpræg, der i øvrigt ikke havde været omtalt i udmøntningsordren, fik samme ringmønstrede udseende, som de

ordinære udmøntninger i Altona/Poppenbüttel på den tid (fig. 3)¹⁸. Alle fire stempler blev anvendt, hvorefter det ene par blev destrueret, som det fremgår af en bemærkning i referatet fra *generalforretningen*¹⁹ den 17. juli 1788: *Af de til denne Udmyntning forbrugte 2^{de} Par Stempler som af Medailleur Adzer ere forfærdigede er det ene par i vores Paasyn bleven nedslagen og til gammelt Jern cassetet*²⁰. Det andet stempelpar findes i dag på Nationalmuseet i København.

Den 27. maj sendte Lyng et enkelt mønteksemplar hjem til København til præsentation for Finanskassedirektionen og kunne samtidig fortælle, at de 5.000 mønter samme dag ville blive afleveret til det kongelige bankkontor i Altona, hvorfra de dagen efter ville blive sendt til København behørigt indpakkede: *For, om mueligt, at opnaae det Ønske, at bemældte Pænge ved overbringelsen ey skulle lide nogen Skuren paa hinanden, men komme til Stæde saa smukke, som de herfra ere afsendte, er med Omhygelighed sørget for Indpakningen. De ere udi Kardus-Papir indrullede og imellem hvert Støkke lagt et paa Durchschnitten*²¹ *skaaret papir, og saaledes Rullevis nedlagde á 1000 Stkr i hver Kasse. Fremdeles er Bank-Contoret anmodet, at Indpaqvningen derfra sker paa bedste Maade*²².

Stempelundersøgelse

En stempelundersøgelse af 97 eksemplarer af rejsedaleren²³ gav til resultat, at 56 af mønterne fandtes at være præget med stempelkoblingen Fs1/Bs1 (fig. 4), 40 mønter havde koblingen Fs2/Bs2, mens en enkelt mønt skilte sig ud med koblingen Fs2/Bs1²⁴. Sidstnævnte mønt var altså unik blandt de 97 mønter. Stemplerne kan blandt andet kendes på:

Forside Fs1: Kongens øje flugter mellem G og N i omskriften

Forside Fs2: Kongens øje flugter med N i omskriften

Bagside Bs1: C i COUR står til højre for 88

Bagside Bs2: C i COUR står lige over 88

7 Rigsarkivet, Finanskollegiet, journalsager 1784-1811, sag 1788/720.

8 Ibid.

9 Holger Hede, *Danmarks og Norges Mønter 1541.1814.1977*, Dansk Numismatisk Forening, 3. rev. udgave 1978.

10 Kilderne er ikke entydige. Fremstillingen af blanketterne kan have fundet sted i Poppenbüttel, mens prægningen efter al sandsynlighed skete i Altona, bl.a. omtalte Finanskollegiet i iværksættelsesordren, at mønterne skulle *udpræges* i Altona.

11 Caspar Henrik Lyng, møntmester i København 1784-1797 og møntdirektør for rigets møntsteder 1788-1797.

12 Finanskassedirektionen oprettedes den 2. juni 1784, underordnet Finanskollegiet, og forestod blandt andet store dele af forvaltningen af mønt-, kasse- og pengesager. *Rigsarkivet og hjælpemidlerne til dets benyttelse*, I, 1. bind, side 491ff.

13 Mønternes diameter.

14 Michael Flor, møntmester i Altona 1786-1816.

15 Rigsarkivet, Den Kgl. Mønt, Mønten i København, indkomne breve 1692-1873, 1788/16.

16 Adzer indsendte en regning til Finanskollegiet på 400 rigsdaler, men fik uvist af hvilken grund kun udbetalt 300 rigsdaler.

17 På alle andre Christian VII mønter med stempelskærersignatur findes signaturen på forsiden.

18 Se også Michael Märcher, *Forslag til randdekorerings 1775*, Numismatisk Rapport 110, september 2011, s. 5-8.

19 *Generalforretning* var en betegnelse for den rutinemæssige handling, der fulgte efter en udmøntnings afslutning, og som bestod i, at møntmesteren, gardejenen og eventuelt en tredje person i fællesskab kontrollerede de prøver af guld- og sølvmonternes lødighed, der undervejs i udmøntningsforløbet var blevet udtaget og lagt i en særligt sikret boks, såkaldt farebasse. Se Michael Märcher, *De kongelige møntsteder i Altona og København 1813-1873, Teknik og produktion*, Syddansk Universitetsforlag 2012, s. 168ff.

20 Rigsarkivet, Den Kgl. Mønt, Mønten i Altona 1769-1862, div. regnskabsprotokoller, smelteprotokol, juli 1788.

21 En "durchschnitt" var et apparat til at udstanse møntblanketter. Se Michael Märcher, *De kongelige møntsteder i Altona og København 1813-1873, Teknik og produktion*, Syddansk Universitetsforlag 2012, s. 108.

22 Rigsarkivet, Finanskassedirektionen, assignmentskontoret, dansk-norske afd., indkomne sager til møntjournalen 1771-1792, 1788/93.

23 Fra diverse offentlige og private samlinger.

24 Denne mønt blev udbudt på Ahlström auktion 45, lot 135, den 4. april 1992.



Fig. 4. Koblingskema.

Det stempelpar, der findes ved Nationalmuseet, er Fs2 og Bs2 (fig. 5), hvorfor det kan fastslås, at det var stemplerne Fs1 og Bs1, der blev destrueret i juli 1788. Stemplet Bs2 har en lille skade over U i UROKKELIG, og da denne skade har kunnet konstateres på samtlige undersøgte mønter, præget med dette stempel, er det sandsynligt, at stemplet er "født" med skaden.

Guldstykker

Rejsedaler-stemplerne blev også anvendt til prægning af "guldstykker"²⁵, der hver for sig blev slået på blanketter af gullet fra 20 speciedukater. Der kendes i dag tre eksemplarer af disse stykker, som opbevares ved henholdsvis NTNU Vitenskapsmuseet i Trondhjem (fig. 6), Kulturhistorisk museum i Oslo²⁶ og Bruuns samling (fig. 7)²⁷.

Stykket i Trondhjem vejer 67,91 g²⁸ og er ifølge en notits af Schou²⁹ (fig. 8) en mønt, som ifølge Wilcke³⁰ blev skænket af kronprinsen til de Norske Videnskabers Selskab, hvilket dog ikke har kunnet dokumenteres i det bevarede kildemateriale. Stykket i Oslo vejer 67,912 g. Proveniensen er ukendt, men stykket er indgået i samlingen før 1860'erne. Stykket i Bruuns samling vejer 69,23 g ifølge Hede (vægt tjekket af Jørgen Steen Jensen 2012: 69,21g). Bruun købte det den 14. maj 1891 ved etatsråd Klemps auktion, lot nr. 397³¹. Af auktionskataloget fremgår, at størstedelen af Klemps mønter tidligere havde været i Frederik VII's eje, hvilket således også kan have været tilfældet med dette guldstykke.

Alle tre guldstykker er præget med den "unikke" stempelkobling Fs2/Bs1, hvilket kunne indikere, at de er præget på samme tid, men ikke i umiddelbar forlængelse af rejsedalerne. Da stemplet Bs1 blev destrueret før den 17. juli 1788, kan det fastslås, at prægningen er sket



Fig. 5. Møntstempler Fs2 og Bs2. Bemærk stempelskade over U i UROKKELIG.



Fig. 6. Guldstykket i Vitenskapsmuseet i Trondhjem. Stempelkobling Fs2/Bs1. Foto: Terje Masterud Hellan.



Fig. 7. Schous aftryk af guldstykket i Bruuns samling. Stempelkobling Fs2/Bs1.

i perioden 16. maj–16. juli 1788 – hvorfor det teoretisk set er muligt, at de har været medbragt på kronprinsens rejse. Der er ikke fundet omtale heraf i arkivalierne.

Bestilling af guldstykker

Der er derimod fundet kildemateriale, der omtaler fire senere prægninger af i alt fem tilsvarende guldstykker. Tabel 1 viser hovedparten af de skrivelser, der indgik i sagsbehandlingen i forbindelse med de fire prægninger. Heraf fremgår blandt andet, hvilke myndigheder, der var involveret, tidsforløbet fra rekvisition til aflevering af stykkerne samt de omkostninger, der var forbundet med hver enkelt udmøntning.

Den første prægning blev udført i slutningen af 1788 på foranledning af Generalitets- og Kommissariatskollegiet³², som ønskede at belønne en mand ved navn Übersax med en medalje (se nærmere nedenfor). Samme kollegium rekvirerede nye guldstykker i henholdsvis 1791 og 1793, hvoraf sidstnævnte også omtales som en belønning – i dette tilfælde til en unavngiven mand. Der henvises i motiveringen til indstillingen i 1793 blandt andet til indstillingen fra 1791, det er derfor tænkeligt, at der også i 1791 har været tale om en belønningsmedalje.

25 Kilderne omtaler disse prægninger som "guldstykker", "stykker i guld" eller "Rejsedalere i guld". Førstnævnte betegnelse anvendes her i artiklen.

26 Tak til personalet ved museerne i Trondhjem og Oslo for foto og oplysninger om guldstykkerne.

27 Nr. 7894 i Bruuns samling. L.E. Bruuns Mønt- og Medaillesamling, København 1928.

28 Den officielle vægt af 20 speciedukater var 69,8g, jf. Hede 25, Holger Hede, *Danmarks og Norges Mønter 1541.1814.1977*, Dansk Numismatisk Forening, 3. rev. udgave 1978.

29 H.H. Schou (1858-1932), dansk numismatiker.

30 J.W. Wilcke (1875-1951), dansk numismatiker.

31 Hammerslag 171 kr. og 25 øre.

32 Hærens øverste forvaltningsmyndighed. www.denstoredanske.dk

De to stykker, der rekvireredes i foråret 1789, omtaltes af Finanskollegiet som stykker, *der behöves til Hans Majts Tjeneste*³³. Det præcise formål afsløredes ikke.

Det var som nævnt Generalitets- og Kommissariatskollegiet, der stod bag ønsket om en medalje til købmand Übersax. Ønsket blev fremsat i en skrivelse til Finanskollegiet den 4. november 1788:

Pro Memoria.

General-Major von Moltke har andraget paa, at en Kiøbmand udi Aalborg nemlig Frantz Übersax³⁴, som han i kongl. Tieneste har sendt fra Fladstrand til Udevalla, for at inhente Forholds-Ordre, og som har forrettet dette Ærende med megen Hurtighed, uden derfor at forlange nogen betaling for hans Skib og havde Umage, maatte gives en Kiennelse, som kunde være passende paa denne af ham udviiste Nidkiærhed for at befordre den kongl. Tieneste. I hvilken Anledning vi tjenstligt skulde overlade til det kongl: Finance-Collegium, om ham for

Tabel 1. Sagsgangen i forbindelse med udmøntning af guldstykker i Altona

Skrivelse	Udsteder	Angående
4. nov. 1788	Generalitets- og Kommissariatskollegiet	Indstilling om medalje til købmand Übersax.
25. nov. 1788	Finanskollegiet	Indstillingen forelagt for kongen.
26. nov. 1788	Kongehuset	Indstillingen godkendt - 1 guldstykke.
29. nov. 1788	Finanskollegiet	Anmodning om prægning.
2. dec. 1788	Finanskassedirektionen	Beordring af prægning.
(dato ukendt)	Møntdirektør Lyng	Beordring af prægning.
29. dec. 1788	Møntdirektør Lyng	Guldstykket modtaget fra Altona.
29. dec. 1788	Finanskassedirektionen	Guldstykket sendt til Finanskollegiet.
9. jan. 1789	Møntmester Flor	Udmøntningsomkostninger: 52 rd. 48 sk.
15. jan. 1789	Finanskassedirektionen	Penge indsat i Slesvig-Holstenske kasse, Rendsborg.
14. mar. 1789	Finanskollegiet	Anmodning om prægning af 2 guldstykker ... <i>behöves til Hans Majts Tieneste...</i>
20. mar. 1789	Finanskassedirektionen	Beordring af prægning.
21. mar. 1789	Møntdirektør Lyng	Beordring af prægning.
7. apr. 1789	Møntmester Flor	Guldstykkerne afsendt fra Altona den 1. april. Udmøntningsomkostninger: 107 rd. 48 sk.
17. april 1789	Finanskassedirektionen	Guldstykkerne sendt til Finanskollegiet.
31. jul. 1789	Finanskollegiet	Penge anvist til bank i Altona.
(dato ukendt)	Generalitets- og Kommissariatskollegiet	Indstilling om 1 guldstykke
23. feb. 1791	Finanskollegiet	Anmodning om prægning.
24. feb. 1791	Finanskassedirektionen	Beordring af prægning.
26. feb. 1791	Møntdirektør Lyng	Beordring af prægning.
16. mar. 1791	Møntmester Flor	Guldstykket afsendt fra Altona.
18. mar. 1791	Møntmester Flor	Udmøntningsomkostninger: 53 rd. 32 sk.
22. mar. 1791	Møntdirektør Lyng	Guldstykket sendt til Finanskassedirektionen.
22. mar. 1791	Finanskassedirektionen	Guldstykket sendt til Finanskollegiet.
26. mar. 1791	Finanskollegiet	Guldstykket sendt til Generalitets- og Kommissariatskollegiet.
23. okt. 1793	Generalitets- og Kommissariatskollegiet	Indstilling om 1 guldstykke <i>til at belønne en Mand [for] udmerket Nidkiærhed.</i>
30. nov. 1793	Finanskollegiet	Anmodning om prægning.
(dato ukendt)	Møntdirektør Lyng	Beordring af prægning.
26. dec. 1793	Møntdirektør Lyng	Guldstykket sendt til Finanskollegiet. Udmøntningsomkostninger: 53 rd. 32 sk.
28. dec. 1793	Finanskollegiet	Guldstykket sendt til Generalitets- og Kommissariatskollegiet.

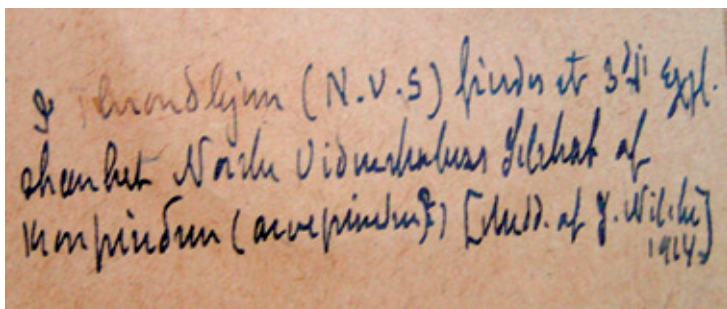


Fig. 8. Notits bag på Schous aftryk af guldstykket i Trondhjem.

dette Forhold en Medalje ikke maatte være at udvirke, som hannem af General-Majoren kunde overleveres³⁵.

Det mente Finanskollegiet øjensynligt var en god ide, idet sagen den 25. november 1788 blev forelagt for kongen:

Allerunderdanigst Forestilling

General Major v. Moltke har til Generalitets og Commissariats Collegio indberetet at en Kiöbmand udi Aalborg navnlig Übersax som har i kgl. Tieneste forsendt fra Fladstrand til Udevalla for at indhente Forholds Ordre og som har forrettet dette Erinde med megen Hurtighed, for Skibets Udrustning Folkenes Underholdning og hans dermed havte Umage ingen betaling har villet imodtage, indstiller de derfor om ham ikke maatte gives en Kiendelse som kunde være passende paa denne af ham udiiste Nidkierhed for at befordre den kgl. Tieneste. – Da nu Generalitets og Commissariats Collegium i denne Anledning ved Skrivelse dat. 4^{de} hujus har foreslaaet at ham for dette Forhold maatte udvirkes en Medalje, som hannem af General Majoren kunde overleveres; Saa skulde Fin. Collegium herved i dybeste Underdanighed forestille: Om i saadan Henseende paa de i Anledning af H^s kgl. høyhed Kronprintsens Reise til Norge forfærdigede Stempler til de saa kaldte norske Reise Dalere, maatte udpræges et Stykke i Guld af 20 hollandske Species Ducaters Vægt.³⁶

Det var således Finanskollegiet, der officielt fik ideen til at bruge rejse-dalernes stempler som en form for medaljestempler. Kongens godkendelse fulgte den 26. november 1788, og tre dage senere blev Finanskassedirektionen anmodet om at foranstalte udmøntningen iværksat:

Pro Memoria.

Da Hs kongl. Mayst: ved Resolution af 26^{de} hujus allernaadigst har befalet, at på Stemplerne til de sidst udmyntede Norske Reyse Dalere til Allerhöytsammes Tieneste skal udpræges et Stykke i Guld af 20 Stk^{er} Species Ducaters Vægt og Værdie, hvis Omkostelser og Udmyntninge Bekostning af den kongl. Kasse maae udredes, saa skulle man herved tjenstligt anmode den kongl. Finante Kasse Direction dertil ved Mynten i Altona, hvor Stemplerne formodentlig ere, behagelig at ville föye den fornødne Anstalt, og at samme derefter hertil saasart skee kan, maatte vorde indsendt.³⁷

33 Rigsarkivet, Finanskollegiet, journalsager 1784-1811, sag 1789/599.

34 Frantz Übersax (-1812) Ålborg, senere i Fladstrand. Købmand, overkrigskommissær, strandingskommissær, kgl. edsvoren tolk og translator i Hjørring amt i tysk, engelsk, fransk og hollandsk. Dansk Demografisk Database.

35 Rigsarkivet, Finanskollegiet, journalsager 1784-1811, sag 1788/1880.

36 Ibid.

37 Rigsarkivet, Finanskassedirektionen, assignationskontoret, dansk-norske afd., indkomne sager til møntjournalen 1771-1792, 1788/231.

Finanskassedirektionen iværksatte udmøntningen ved skrivelse af 2. december 1788 til møntdirektør Lyng, som formentlig snarest herefter afsendte sin ordre til møntmester Flor i Altona. Knap fire uger senere kunne Lyng sende det prægede guldstykke til Finanskassedirektionen. Flor havde afsendt stykket fra Altona den 17. december, men det ankom først til København den 29. december³⁸. Den 9. januar 1789 fulgte Flor op med en opgørelse over omkostningerne ved udmøntningen:

I allerunderdanigst følge af hans kongelige Mayts allernaadigste Resolution af 26^d Nov: a: p: er paa Stemplerne til de i Aaret 1788 udmyntede Norske Reyse Dalere bleven udpræget 1 stk. i Guld, hvortil er forbrugt 20 stk Spec.Duc: a 2 rigsdaler 50 skilling 50 rd. 40 sk. Slagskatten a 4 skilling pr. stk. 80 - Mynt-Omkostningerne a 4 skilling pr. Ducat 80 - Arbejdslønnen a 2 skilling pr. stk. 40 -

<i>Tilsammen</i>	<i>52 rigsdaler 48 skilling³⁹</i>
------------------	--

Et ganske betydeligt beløb, der svarede til omtrent en årsløn for en ufaglært arbejdsmand.

Som det fremgår (tabel 1), prægedes de fem guldstykker senere end det tidspunkt, hvor stemplerne Fs1 og Bs1 blev destrueret. Det kan derfor fastslås, at disse guldstykker blev præget med stempelkoblingen Fs2/Bs2, og at der ikke er sammenfald mellem dem og de tre kendte guldstykker med koblingen Fs2/Bs1.

38 Under normale forhold varede turen med den kørende post fra Altona til København 5-6 dage.

39 Rigsarkivet, Den Kgl. Mønt, Mønten i Altona, kopibog 1787-1816, 9. januar 1789.

En royal rytter og en folkekær konge

Om sølvmedekunst på Koldinghus

Af Jens Christian Moesgaard

Museet på Koldinghus har en fornem samling af sølv fra Renæssancen til vore dage. De fleste møntsamlere vil nok have lagt mærke til, at der nogle gange er indfattet en mønt i forne tiders sølvbægre eller lågkander. Det er også tilfældet på flere af værkerne, der kan beundres i Koldinghus' udstilling.

Men hvilke tanker har der egentligt ligget bag sølvmedens valg af mønt til indfatning? Var det ren tilfældighed, var det opdragsgiverens beslutning, eller var det noget helt andet? Det er ikke noget, der har efterladt sig særlige spor i de skriftlige kilder, så vi er henvist til gisninger. Dog kan man – som illustreret af nedennævnte pluk fra Koldinghus' samling – af og til se mønstre, der antyder, at møntvalget nok ikke var helt tilfældigt.

På en flot sølv-lågkande (MKH 13315) lavet af Næstvedmesteren Joen Joensen (+1756) prydes låget af Frederik IVs (1699-1730) impo-

sante krone med kongen til hest på forsiden (Hede 39). Denne mønt kunne sagtens have været tilgængelig på det tidspunkt, hvor kanden blev lavet, så det er der nok egentligt ikke noget særligt bemærkelsesværdigt i. Men når samme mønt bliver brugt til lågkander af Haderslevmestrene Martin Hinrich Petersen (*1756, aktiv fra 1784, +1824) (MKH 15095) og Johan Adolf Müller (*1761, aktiv fra 1789, +1850) (MKH 7970), bliver opmærksomheden vakt. Disse arbejder er fremstillet omtrent et århundrede efter møntens prægning. Kronen med kongen til hest var da for længst gået ud af brug og har ikke sådan lige været til at få fat i uden videre. De pågældende stykker må have været gemt bevidst, sandsynligvis på grund af det flotte motiv. Denne antagelse støttes indirekte af det faktum, at mønterne ikke udviser spor af slid. Siden er de så som klenodie udvalgt specielt til indfatning i lågkanderne.

Denne form for udvælgelse af specielle mønter er nok ikke helt ualmindelig. Man kan forestille sig, at når Københavnermesteren Niels Enevoldsen (c. 1648-1700) har benyttet en Eben-Ezer krone 1659 til sin lågkande (EFF 545, Fjeldsøe-samlingen), skyldes det møntens markante motiv, hvor Guds hånd kommer ud af skyen og afhugger den svenske konges hånd, der forsøger at tage den danske krone. Som bekendt skal dette motiv minde om svenskernes nederlag i stormen på København i 1659.

Tilsvarende sidder på en lågkande fra Århus fra 1762 en over 100 år gammel speciedaler med Christian IVs (1588-1648) buste (Gangsted-samlingen 21) – den er nok valgt på grund af den folkekære konges portræt på mønten. At denne tolkning ikke er helt hentet ud af den blå luft, får man en antydning af på en imponerende vinkande i sølv lavet i København af Bendix Aagesen Lund (* ca. 1667, aktiv fra 1695, +1737) i 1721 (MKH 7216). I den er indfattet over 30 Christian IV-mønter, hvoraf mange af samme type. Disse mønter var for længst ude af omløb og må således have været gemt specielt for affektionsværdien. Ellers ville det i 1721 have været komplet umuligt at fremfinde en så stor og homogen samling af gamle stykker.

Var det sølvmedene, der lå inde med et lager af specielle mønter, som de kunne tilbyde kunderne? Eller var det kunderne, der selv tog arvestykkerne med til sølvmeden?

Det kan vi ikke vide, men at valget af mønter til indfatningen i kanderne ikke har været helt det tilfældigt, burde fremgå tydeligt af ovenstående linjer. Se selv pragtstykkerne på Koldinghus!



Foto: TJH

NUMISMATISK LITTERATUR

Michael Märcher, *De kongelige møntsteder i Altona og København 1813–1873. Teknik og produktion.*

Syddansk Universitetsforlag – Nationalmuseet, 2012. 350 s. www.universitypress.dk
ISBN 978 87 7674 637 7.

Michael Märchers studie av myntningen i Danmark under 1800-talet är, med små förändringar, en illustrerad utgåva av hans doktorsavhandling från 2010 – och den är faktiskt mycket väl illustrerad. De två myntverkens historia skiljer sig rätt kraftigt från varandra. I Altona, som nu är en stadsdel av Hamburg i norra Tyskland, präglade man mynt endast från 1771 till 1861, och myntverket nedlades år 1863. I Köpenhamn har myntningen pågått sedan ca 1495, även om den år 1978-2012 låg i Glostrup utanför staden. Tillsammans var de två anstalterna mycket viktiga för landets ekonomi. Tidigare, i synnerhet under 1600- och 1700-talen, hade också Kongsberg med sin silvergruva haft en stor betydelse för rikets finanser, men efter 1814 var dess resurser inte mera tillgängliga.

Tidpunkten för undersökningens början är "ca 1813". Det var då, efter de napoleonska krigen, som den danska staten gjorde bankrutt, och året därpå var man tvungen att avstå från Norge. Slutåret är 1873, då den skandinaviska myntunionen grundades och man övergick till guldmyntfoten och introducerade kronan. De mellanliggande sextio åren var en tid av ekonomisk och teknisk framgång, vilket också avspeglades i mynttillverkningen.

Huvudparten av boken behandlar myntpräglingens teknik och myntverkens produktion i Danmark. Tack vare sådana verk som E. Schlösser's *Münztechnik* (1884) och Denis R. Cooper's *The Art and Craft of Coinmaking* (1988) är man rätt väl insatt i hur 1800-talets myntverk fungerade, men Märcher är den första forskaren som utförligt har behandlat myntteknikens utveckling i ett nordiskt land. Således berättar han bl.a. om hur myntverket i Köpenhamn i början av 1800-talet var ett av de första i Europa som skaffade en ångdriven skruppress framställd av Matthew Boulton. (Därom kan man också läsa i Georg Galster's artikel i *NNUM* 1979:1 – numismatikern Galster var avkomling till en agent för Boultons företag. Se även *NNUM* 2011, s. 107-120). Redan i början av 1840-talet övergick man sedan i Danmark till att använda präglings-

maskiner av den nya och mycket effektiva typen som tysken Diedrich Uhlhorn hade uppfunnit. Enligt Märcher har åtminstone en av dessa utomordentligt uthålliga maskiner varit i bruk ännu under 1960-talet, och detta passar väl ihop med faktumet att Uhlhorns maskiner från 1860-talet användes i Kongsberg ända fram till 1966 och i Helsingfors ännu i början av 1970-talet.

Intressant är också behandlingen av reduktionsmaskinen, som under 1800-talet så småningom kom i användning för graveringen av stampar och i synnerhet av medaljstamper. Enligt Ulla Ehrensvärd (*NM XXXI:1*, 1974, s. 66) hade man i Stockholm en sådan maskin sedan 1889, och i Oslo hade man på Ivar Thronsdens initiativ skaffat en reduktionsmaskin redan några år tidigare, år 1883. (Senare köpte Thronsen maskinen från myntverket för eget bruk, men så sent som 1955 köpte myntverket det tillbaka från hans arvingar, se K. Skaare, *Mynten, myntene og medaljene. Den Kongelige Mynts historie 1806–2004*, 2008, s. 232–234). De danska myntverken hade däremot inga reduktionsmaskiner under 1800-talet, och det samma gäller Finland. Detta betyder dock inte att man inte skulle ha använt sig av dem – det var gängse praxis åtminstone i Finland att låta kommersiella präglingsanstalter i London eller Paris utföra reduktionsarbetet.

Trots underrubriken "Teknik og produktion" betraktar Märcher också de ekonomiska aspekterna kring myntverken. Förutom förvaltningen behandlar han t.ex. den omfattande myntpräglingen för privata kunder som var viktig särskilt för Altona på grund av dess läge nära Hamburg och dess metall- och valutamarkand.

Boken innehåller också en sammanfattning med detaljerade tabeller över myntverkens produktion, samt en katalog över fast anställd personal – såsom känt var myntverk ofta tvungna att använda också tillfälligt arbetskraft. Boken avslutas med inte mindre än fem bilagor, som behandlar användandet av avfallsmetall ("kretz") i mynttillverkning, produktionen av mynt för danska Västindien, präglandet av medaljer, myntförfalskningar samt "myntverkens andra uppgifter", såsom olika beställningar utifrån. Denna del av boken slutar med en intressant uppgift som dock inte är ny för dem som har studerat äldre myntfynd: "Många arkeologiska fynd av ädelmetall, framför allt mynt och ringar, blev också sända till Myntet, som skulle fastställa



deras metallvärde, så att det lagenliga inlöset kunde betalas. En del arkeologiska metallfynd blev dock också levererade till Myntet såsom vanlig ädelmetall och därmed realiserade vid nersmältning.”

I sin helhet är Michael Märchers bok ett viktigt tillägg till litteraturen om mynttillverkningens historia i Norden under den nyare tiden.

Tutkimus Tanskan rahapajoista 1813–1873

Michael Märcherin väitöskirjaan perustuva runsaasti kuvitettu teos *De kongelige møntsteder i Altona og København 1813–1873. Teknik og produktion* (2012) käsittelee rahanlyöntiä Tanskassa n. 1813–1873. Tutkimuksen alkuajankohta liittyy Tanskan valtion konkurssiin Napoleonin sotien seurauksena 1813, ja se päättyy vuoteen 1873, jolloin perustettiin skandinaavinen rahaliitto, johon liittyi siirtyminen kultakantaan ja kruunuun rahayksikkönä. Näiden tapahtumien välinen 60 vuoden kausi oli sekä talouden että tekniikan kukoistuskautta. Altonanan rahapaja oli toiminnassa vain 1771–1861; pian sen jälkeen kaupunki liitettiin Saksaan ja se kuuluu nykyään Hampuriin. Kööpenhaminassa sen sijaan on lyöty rahaa noin vuodesta 1495 alkaen; vuodesta 1978 rahapaja sijaitsee Glostrupissa pääkaupunkialueen ulkolaidalla. Kööpenhaminassa otettiin jo 1800-luvun alussa käyttöön Matthew Boultonin kehittämä höyryllä toimiva ”ruuviprässi”, joka sittemmin korvattiin Dietrich Uhlhornin suunnittelemissa polvinivelpuristimilla, joita myös Helsingin rahapaja 1860-luvulla hankki.

Suurin osa kirjasta käsittelee rahanlyönnin tekniikkaa ja erityisesti rahanlyöntilaitteiden kehitystä. Myös taloudelliset näkökohdat huomioidaan: esimerkiksi Altonan rahapajalle oli rahanlyönti yksityisasiakkaille huomatta tulon-

lähde Hampurin metalli- ja rahamarkkinoiden läheisyyden takia. Kirjan liiteosassa käsitellään mm. mitalien tuotantoa sekä hopearahojen väarentämistä valamalla halvemmista raaka-aineista, mikä oli noihin aikoihin ongelma myös Suomessa. Kaiken kaikkiaan Märcherin kirja on tärkeä lisä Pohjoismaiden rahapajoja käsittelevään tutkimukseen.

Tuukka Talvio

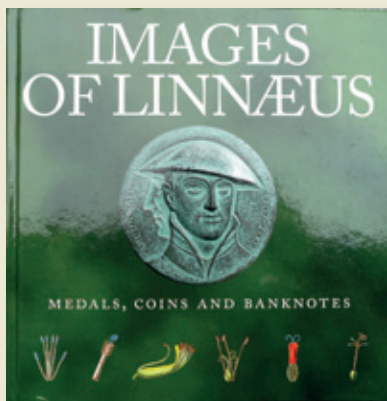
Eva Wiséhn, Images of Linnæus – medals, coins and banknotes.

Udgivet af Kungl. Myntkabinettet, Stockholm og The Linnean Society of London, 2011. ISBN 978-91-89256-48-4

Eva Wiséhn fra Kungliga Myntkabinettet i Stockholm har skrevet en fin lille bog på engelsk om et populært tema inden for numismatikken. Det er den store svenske botaniker Carl von Linné eller Carl Linnaeus (1707-1778), som er omdrejningspunktet. Linné er kendt for at have sat naturen i system (plante-, dyre- og mineralriget) og for at have udtænkt det system for latinsk navngivning af planter og dyr, som stadig bruges internationalt.

Mange har før Eva Wiséhn skrevet om Linné i kunsten, og ofte har disse værker omfattet medaljer. Senest i 1978, 200-året for hans død, udkom således *Linnaeus in Medal Art* af Ellenius & Klackenborg. Men med Eva Wiséhns bog foreligger der nu et omfattende, smukt og rigt illustreret katalog med 226 numre, heraf langt overvejende medaljer. Kataloget indeholder udover medaljer, mønter og pengesedler også tokens og andre genstande, såsom drikkekrus og urtepotteskjulere, alle med tilknytning til Linné i form af portræt eller tekst. De første medaljer blev slået i 1746, og der udgives stadig – 300 år efter Linnés fødsel – mønter, medaljer og pengesedler med hans portræt. Næsten alle medaljer er afbildet, og bogen er med sine mange illustrationer indbydende og let tilgængelig. Med sin personallhistorie og kunsthistorie sætter den medaljerne i relief.

Bogen indledes med en biografi over Linné samt en oversigt over samlinger af Linné-medaljer i Sverige og udland. Efter det omfattende katalog følger et interessant afsnit, skrevet af afdøde professor emeritus Allan Ellenius, om Linné i medaljekunsten (genoptryk af hans artikel i *Linnaeus in Medal Art* fra 1978). Her trækkes der linjer tilbage til kendte malerier og skulpturer af Linné, som har inspireret til portrætterne på medaljerne, og motiver og symboler på medaljerne beskrives ind-



gående. Sidst i bogen er der korte afsnit dels om Linnés elever, hvoraf flere har fået deres egen medalje, dels om de forskellige Linné-selskaber – ikke mindst have-selskaber – og endelig en konkordans-liste, hvor de vigtigste referenceværker sammenstilles. Endelig indeholder bogen en udførlig liste over de nævnte kunstnere samt en meget nyttig oversigt over medaljeinskrptionerne.

Selve katalogdelen, som udgør $\frac{2}{3}$ af bogen, er opdelt efter for eksempel "Æresmedaljer for Linné", "Belønningsmedaljer fra Linné-selskaber", "Jubilæumsmedaljer" og så videre. Det er nyt i forhold til tidligere oversigter og giver et godt overblik. Men det kan i nogle tilfælde være svært at afgøre, i hvilken gruppe en medalje skal placeres. En af dem er da også ved en fejl placeret to steder (nr. 80 og 189). Mærkværdig er placeringen af en medalje fra Belgien (nr. 86B), som er indsat senere i kataloget efter nr. 153 under "Ukendte botaniske selskaber i England". Den er formentlig først dukket op sent i bogens produktionsproces og så blot placeret, hvor der nu var plads.

Ved nærlæsning opdager man desværre, at det grundige og omfattende katalog indeholder en del fejl og unøjagtigheder, selv om bogen ifølge forordet har været gennemset af mange kapaciteter. Således er der ikke altid overensstemmelse mellem de oversættelser af (ofte latinske) inskrptioner, der findes i oversigten sidst i bogen og oversættelserne ved selve medaljebeskrivelsen. Og flere steder i medaljebeskrivelsen svarer teksten ikke til det, der ses på den afbildede medalje. I et tilfælde (nr. 166) er Linnés dødsår i teksten anført som 1778, men på selve medaljen er det anført som 1788 – en fejl, der ellers nok var en bemærkning værd! Andre steder er der byttet om på højre og venstre og på avers og revers. Endelig er de botaniske/zoologiske betegnelser, som naturligt nok forekommer på mange af medaljerne, ofte fejlskrevne eller oversat forkert. Man kunne ønske sig en mere samlervenlig tilgang

til grupper af medaljerne. Som eksempel kan nævnes gravøren A. Durands medaljeproduktion fra 1818, nr. 37-46, hvor små forskelle i teksten nævnes, men en iøjnefaldende forskel i parykken (uden fletning i modsætning til alle andre) forbigås i nr. 46.

Kataloget indeholder mange interessante oplysninger om medaljerne og detaljer om fremstillingen. Flere steder er der henvist til, hvilke portrætmalerier eller tidligere medaljer, der ligger til grund for portrætmotivet, men det kunne gøres langt mere konsekvent og dermed vise, hvordan inspirationen videreføres fra kunstner til kunstner gennem tiden. Den alfabetiske liste over inskrptionerne med oversættelser er overordentlig nyttig. Via den kan man hurtigt finde frem til det/de relevante katalognumre. I oversigten over kunstnere savner man, at der på lignende måde var indsat en henvisning til de relevante katalognumre.

Alt i alt er der trods fejlene tale om en smuk, lille bog, som giver et omfattende billede af, hvor populær Carl von Linné er og har været som emne for især medaljeproduktion gennem årene.

Inger Bolt Jørgensen

James Graham-Campbell (red.), The Cuerdale Hoard and related Viking-Age silver and gold from Britain and Ireland in the British Museum.

British Museum, London, 2011. 388 sider.
ISBN 978-0-86159-185-5.

Cuerdale – bare navnet er nærmest mytisk! På dette sted i nordvest-England fandt man i 1840 omkring 7.500 mønter og over 1.200 andre sølvgenstande fra vikingetiden – i alt over 40 kg sølv. Det er intet mindre end Englands største vikingetidsskat. Det er der kommet en ny stor bog om fra British Museum. Bogens hovedforfatter er James Graham-Campbell, der er kendt som specialist i vikingetidens sølv, og hans hovedsigte er at udgive og fortolke sølvgenstande i Cuerdalefundet og andre samtidige fund. Derfor står mønterne lidt i skyggen og får en lidt mere summarisk behandling – men bare det gør også bogen værd at læse for møntinteresserede.

James fremlægger levende skattens fundhistorie (s. 21-37). Fundet, bjergningen, diverse forsvindinger i løbet af forløbet, proceduren for at finde ud af, hvem der skulle have skatten, fundpublikationen, British Museums udvælgelse af mønter og genstande, efterfølgende fordeling af såkaldte dubletter til andre museer og samlere, således som man oftest



gjorde i 1800-tallet. Hele dette forløb gør det til en umulig opgave i dag at rekonstruere fundets indhold helt præcist. Det er som at lægge et puslespil, hvor der mangler nogle brikker – det tager rigtigt lang tid, og man kommer aldrig helt i mål. Men med denne bog er vi kommet et godt stykke videre, selv om der stadig udestår en del arbejde.

James har allieret sig med Gareth Williams fra Department of Coins and Medals på British Museum til at behandle mønterne. Gareth har kunnet bruge afdøde Christopher Blunts omfattende noter fra et langt livs arbejde med at jage mønter med Cuerdale-proveniensen. Blunts intention var at lave et så komplet katalog som muligt over fundet, men sigtet er i nærværende bog mere beskedent. I et grundigt oversigtskapitel fremlægges og fortolkes de forskellige møntgrupper uden at gå i detaljer med de enkelte eksemplarer (s. 39-51, 64-71) og i en summarisk liste fremlægges de 1.427 mønter, som i dag findes på British Museum samt de 345 mønter, som findes hos efterkommerne til ejeren af fundstedet Cuerdale Hall (s. 282-284). Det fremgår, at det planlægges at publicere de angelsaksiske mønter i detaljer i serien *Sylloge of Coins of the British Isles*. De islamiske mønter er allerede udgivet af Lowick i *British Numismatic Journal* 1976, de (få) danske af Dolley, Talvio og Archibald i *Numismatic Chronicle* 1974 og *Hikuin* 11 i 1985, og de mange karolingiske af Dolley og Morrison i kataloget *The Carolingian Coins in the British Museum* fra 1966.

De resterende cirka 6000 mønter, der ikke blev beholdt af British Museum, indgår i Gareths generelle gennemgang, men uden enkeltheder. Fordelingen af mønterne til forskellige museer og samlere blev omhyggeligt ført på lister, som gengives i bogen (s. 275-281). Her fremgår det blandt andet, at Den kongelige Mønt- og Medaillesamling i København som det eneste nordiske museum modtog 80 mønter i efteråret 1841 (s. 29, 36, note 51, 278, 281). Heraf er de angelsaksiske mønter blevet

udgivet i 1964 af Georg Galster i serien *Sylloge of Coins of the British Isles*, og jeg håber selv engang at kunne inkludere de karolingiske mønter i mit planlagte katalog af karolingermønter i Den kongelige Mønt- og Medaillesamling. Der findes således oplysninger rundt om i verden for den, der har mod på at forsøge at sammenstille en mere komplet liste over fundets mønter – og Blunts ovennævnte efterladte noter vil være det uomgængelige udgangspunkt for et sådant arbejde.

Jeg konstaterer med glæde, at Gareth argumenterer imod den hidtidige bastante tolkning af de karolingiske mønters tilstedeværelse i fundet som resultatet af blot to vikingeraids: et i Nederlandene omkring 902 (cirka 100 mønter) og et i Sydvestfrankrig i 898 (cirka 900 mønter). Han fastholder helt rimeligt, at mønterne stammer fra disse regioner, men ser nærmere en række raids end blot de to nævnte (s. 49-50). De 100 mønter fra Nederlandene (inklusive italienske, som var i omløb i regionen) i Cuerdale-skatten har aldrig cirkuleret sammen på ét sted på ét tidspunkt. Det var også det resultat, jeg selv var kommet frem til i mit arbejde med at sætte den store sjællandske Grisebjerggård-skat i kontekst.

Fundet indeholder kun ganske få danske mønter (s. 50, 66). Det er allerede tidligere blevet fremhævet, at Cuerdale-fundet, som er nedlagt omkring 905, er den ældst daterede forekomst af typen "Malmer KG7" præget i Hedeby. Den bekræfter Malmers datering af udmøntningens start til cirka 900. I nærværende værk går Gareth skridtet videre og siger ud fra møntens bevarings-tilstand, at dens prægning måske skal dateres til et stykke tid før fundets nedlæggelse, hvorved vi kommer ned i 800-tallets slutning. Det er bestemt en observation, der fortjener at blive taget med i forskningen omkring Hedeby-mønter. Når han derimod siger, at KG 5 var ude af omløb i Danmark omkring 900 (s. 50), glemmer han adskillige KG 5-6 mønter i 900-talsskattene, eksempelvis Gjerrild, Terslev, Grisebjerggård og Sejerø. Gareth synes også at være tilhænger af antagelsen, at islamiske mønter tog helt op til omkring 10 år på at komme fra Kalifatet til Norden (s. 50, 66-67) – en antagelse, jeg kommer til at argumentere imod i mit kommende værk om Harald Blåtands mønter.

Bogen indeholder ligeledes et vægtigt og vigtigt bidrag fra Marion Archibald om testning af mønter (s. 51-64). Det er især testmetoden peck, der får en grundig behandling. Et peck er som bekendt et lille knivhak i møntens eller genstandens overflade, der havde til hensigt at bedømme sølvets kvalitet. Rent sølv er blødt, kobberblandet

sølv er sprødt, og forskellen kan mærkes af den rutinerede knivholder. Marion standser ikke ved mønterne fra Cuedale, hun breder tværtimod undersøgelsen ud til en syntese om starten på pecking. Hun konstaterer, at de første kendte eksempler på pecks er fra Danelagen – de dele af England, som vikingerne beherskede – og dateres til omkring 890. Da der ikke findes særligt mange fund fra slutningen af 870'erne og 880'erne kan peckingen imidlertid sagtens have været indført lidt tidligere, og overgangen i de angelsaksiske dele af England fra mønter præget i dårligt sølv til bedre mønter cirka 875 vil være det oplagte tidspunkt at forestille sig, at behovet for testning opstod.

Brudsølvenstandene (men netop ikke mønterne) i Croydon-skatten, nedlagt af en viking omkring 872, bar testmærker, som ofte i litteraturen kaldes pecks, men Marion siger, at de ikke er pecks i klassisk forstand – så så tidligt var skikken altså ikke påbegyndt.

Marion citerer mig for at sige, at der næsten ikke findes pecking i Frankrig og at "the evidence of pecking nowhere antedates its appearance in English finds" (s. 62). Det var også, hvad jeg faktisk troede at vide, indtil Michel Dhénin sidste år viste mig sin fotodokumentation for det upublicerede franske fund fra Ablaincourt (dép. Somme). Fundets præcise datering er lidt usikker, men det kan sagtens være fra 880'erne og i alt fald ikke senere end starten af 890'erne. Og i dette fund (samt i det lidt senere fra Féchain (dép. Nord)) er flere stykker forsynet med pecks! Så måske startede pecking i virkeligheden i Frankrig? I denne sammenhæng bør det dog nævnes, at den penning fra Rouen, der muligvis stammer fra det engelske Laxfield-fund nedlagt cirka 882-887, også er testet med tre pecks. Men som sagt er det ikke helt sikkert, at dette eksemplar stammer fra netop dette fund (*Silver Economy in the Viking Age*, Walnut Creek, California, 2007, s. 108). Hvis det gør, er det det ældste vidnesbyrd om pecking – og mønten er fransk og fundstedet engelsk.

Marion og Gareth giver også væsentlige bidrag i diskussionen af Danelagsvikingerne i krydsfeltet mellem angel-saksisk/fransk brug af mønter efter antal og Østersøregionens brug af sølv efter vægt – det krydsfelt, som James Graham-Campbell i anden sammenhæng har kaldt "The dual economy of the Danelaw". Gareth mener ikke, at den hidtidige forsknings opdeling af Northumbria i en østlige del med møntøkonomi og en vestlig med vægtøkonomi kan fastholdes i lyset af en række nylige fund og fornyet gennemgang af de allerede kendte. Gareth kommer også ind på møntprægning som politisk statement med kristne undertoner samt på den gamle diskussion om ædelmetal som status-symbol (s. 67-71).

Konkluderende siger Gareth meget rammende med tanke på, hvor meget større Cuedale-skatten er i forhold til de andre kendte fund fra perioden, at "the greatest problem for the study of the hoard is the extent to which it dominates our understanding", og han slutter af med et håb: "Future finds from the period may yet permit significant changes to our interpretation of the Cuedale hoard" (s. 71). Sidste ord er aldrig sagt, når man taler arkæologiske fund!

Som det fremgår af ovenstående, bringer det nye værk om Cuedale masser af nye og velunderbyggede betragtninger. Men det fremgår også, at fundets enorme potentiale for at bringe ny viden ikke hermed er udtømt. Dette sidste kunne der nævnes adskillige andre eksempler på. Fundets karolingiske mønter giver eksempelvis et snapshot af udmøntningen lige omkring år 900 – og det er ikke uden interesse, når man ved, at mange møntsmedjer i Frankrig prægede uændret med samme type i 50, 100 eller 150 år.

Jens Christian Moesgaard

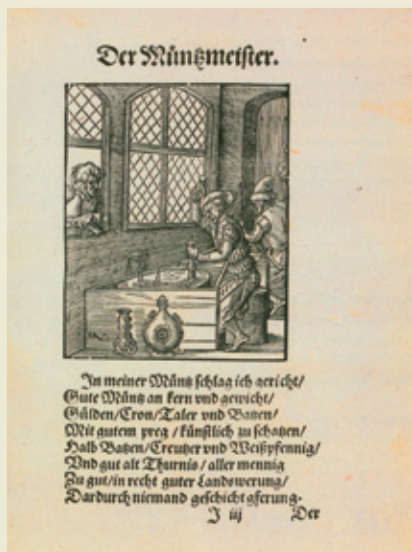
Renæssancens stænder og håndværk. Stænderbogen fra 1568 med træsnit af Jost Amman og vers af Hans Sachs.

Eygenliche Beschreibung Aller Stände auff Erden

Udgivet af Hans Blosen, Per Bærentzen og Harald Pors med bidrag af Jens Velle. Forlaget Hikuin 2012. 350 sider. ISBN 978-87-90814-68-7

Omkring 1565 tog forlæggeren Sigmund Feyerabend i Frankfurt am Main initiativ til udgivelsen af en lille bog, der beskriver samtidens stænder, erhverv og håndværk. I 114 korte versetekster af Hans Sachs, en af tidens kendteste tyske digtere, og med tilhørende illustrationer i træsnit af den fine bogillustrator Jost Amman får vi et levende indblik i datidens håndværk.

Bogen, der udkom i 1568, blev hurtigt populær og har siden været flittigt benyttet i kulturhistoriske sammenhæng – især illustrationerne. Teksterne har på grund af de sproglige vanskeligheder, der er forbundet med at læse tyske tekster fra det 16. århundrede, stået noget i baggrunden. Teksterne er nu på bedste vis oversat til dansk med masser af noter, hvor dette er påkrævet, for en nutidig forståelse. Forlaget Hikuin, som er kendt i numismatiske sammenhænge, har taget initiativ, til at oversætte og genudgive den gamle tyske stænderbog til dansk. Man har brugt en original udgave fra Det Kongelige Bibliotek i København til en



faksimilegengivelse af det gamle tryk. Det giver "næsten" illusionen af at blade i den gamle bog.

Stænderbogen starter med det største af alle erhverv på jorden "Der Papst" og Kejseren kommer kun på en syvende plads efter de gejstlige. Det sidste erhverv(?) der beskrives er "Der Stocknarr", ærkenarren, der er grov i både tale og handling.

I vores numismatiske sammenhæng vil vi

fremdrage "Der Münzmeister", møntmesteren, og hvad der kan siges om hans erhverv i datiden. Vi kan se, at møntmesteren har travlt, med at slå allehånde møntnominaler. Og, det er nok tvivlsomt, om han har slået alle de forskellige typer mønter der omtales – men det giver et lille indblik i møntproduktionen i samtiden. Billedet er særdeles velkendt i numismatiske publikationer, men det er første gang, jeg støder på den beskrivende tekst. Oversat lyder teksten:

I mit møntværksted slår jeg altid mønter med god lødighed og vægt gylden, kroner, dalere og batzere med et godt præg, der er rene kunstværker halve batzere, kreutzere og hvider og gode gamle tounoser i fuldgod møntfod til gavn for alle, så ingen lider skade derved

Nyudgivelsen slutter med et fint lille efterskrift der beskriver fremkomsten og produktionen af originalskriftet. Desuden beskrives den store produktion af andre stænderbøger i tiden derefter – om disse bøgers lån af og inspiration fra "vores bog", især af Jost Ammans illustrationer.

Torben Juul Hansen



MYNTAUKTIONER
I SVERIGE AB

- ett av Svenska Numismatika Föreningen helägt bolag



Myntauktioner i Sverige AB
Banérgatan 17 - 115 22 Stockholm
Phone: +46 8 410 465 65 E-mail: info@myntauktioner.se
www.myntauktioner.se

VI SÄLJER DINA SVENSKA MYNT!

Vi är marknadsledande auktionist i Sverige på svenska mynt och medaljer, men vi har även köpstarka kunder på t. ex. norska, polska och ryska objekt.

Hos oss får Du förmånliga inlämningsvillkor och ett korrekt och seriöst bemötande. Vi har en filial i södra Sverige också.

Välkommen att kontakta oss för en diskussion om försäljning!

Nordisk Numismatisk Union

Grundlagt 1935

Formand 2010-2014: Pekka Säilä

Unionsmøde i Helsinki 23-25/5 2014

Hjemmeside: www.nnunion.net

Medlemmer:

Dansk Numismatisk Forening

Grundlagt 1885

Formand: Preben Nielsen

Hjemmeside: www.numismatik.dk

E-mail: formand@numismatik.dk

Føroya Myntsavnarafelag

Grundlagt 1989

Formand: Rósing Skorá

Hjemmeside: www.fomynt.dk

E-mail: fomynt@fomynt.dk

Myntsafnarafélag Íslands

Grundlagt 1969

Formand: Freyr Jóhannesson

Hjemmeside: www.mynt.is

E-mail: fjehf@simnet.is

Norsk Numismatisk Forening

Grundlagt 1927

Formand: Kjell Ernst Zapffe Andersen

Hjemmeside: www.norsknum.org

E-mail: peroenge@gmail.com

Numismatiska Föreningen i Åbo

Grundad 1937

Ordförande: Tom C. Bergroth

E-post: tom.bergroth@turku.fi

Skånes Numismatiska Förening

Grundad 1931

Ordförande: Ola Zaunders

Hemsida: www.sknf.se

E-post: foreningen@sknf.se

Suomen Numismaattinen Yhdistys/ Numismatiska Föreningen i Finland

Grundad 1914

Ordförande: Petteri Järvi

Hemsida: <http://www.snynumis.fi>

E-post: sny@snynumis.fi

Svenska Numismatiska Föreningen

Grundad 1873

Ordförande: Jan-Olof Björk

Hemsida: www.numismatik.se

E-post: info@numismatik.se

Nationalmuseets Myntkabinett

Mannerheimintie 34, P.O. Box 913

00101 Helsinki, Finland

Chef: Tuukka Talvio

Hemsida: www.nba.fi/sv/nationalmuseum

E-post: Tuukka.Talvio@nba.fi

Den kongelige Mønt- og Medaillesamling,

Nationalmuseet

Frederiksholms Kanal 12,

1220 København K, Danmark

Leder: Michael Andersen

Hjemmeside: www.natmus.dk

E-mail: michael.andersen@natmus.dk

Kungl. Myntkabinettet

Slottsbacken 6, Box 5428, 114 84 Stockholm, Sverige

Chef: Eva Ramberg

Hemsida: www.myntkabinettet.se

E-mail: info@myntkabinettet.se

Myntsafn Seðlabanka og Þjóðminjasafns

Einholt 4, 105 Reykjavík, Island

Leder: Anton Holt

Hjemmeside: www.seðlabanki.is/?PageID=119

E-mail: safnadeild@sedlabanki.is

Kulturhistorisk Museum,

Universitetet i Oslo Myntkabinett

Frederiksgate 2, Oslo

Postadresse: Postboks 6762. St. Olavsplass, 0130 Oslo

Håkon Ingvaldsen & Svein H. Gullbekk

Hjemmeside: www.khm.uio.no

epost: hakon.ingvaldsen@khm.uio.no

epost: s.h.gullbekk@khm.uio.no

Numismatiska Forskningsgruppen,

Stockholms Universitet

106 91 Stockholm, Sverige

Professor Kenneth Jonsson

Hemsida: www.archaeology.su.se/

numismatiska-forskningsgruppen

e-post: kenneth.jonsson@ark.su.se

REVERSEN | numismatics downside up

Af Jens Christian Moesgaard

Møntprægning på Amager

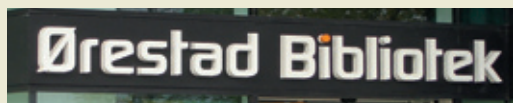
Det er nok ikke gået læsernes opmærksomhed forbi, at *NNUM* interesserer sig intenst for møntprægning på Amager, denne dejlige flade ø, som ligger som en trædesten i Øresund midt mellem Danmark og Sverige. Denne interesse skyldes muligvis, at bladets hovedredaktør bor midt på øen.

Indtil nu havde vi dog ikke kunnet komme længere tilbage end 1923, hvor Den kgl. Mønt indledte sin møntproduktion i sin da nyopførte bygning (*NNUM* 2004, s. 32; 2006, s. 134; 2007, s. 125; 2008, s. 168; 2009, s. 10; 2011, s. 10; 2012, s. 83). Det fik os til at udvikle en helt ny videnskabelig metode LPCS (lokal-patriotisk-chauvinistisk snæversyn). Dog er det nok forkert at benytte termen "snæversyn", for metoden er i virkeligheden uhyre åben over for verden udenfor Amager. Omverdenen er nemlig det sted, hvor vi kompromisløst går på jagt efter mønter, som andre hæmningsløst har tilskrevet ikke-amagerkanske møntsteder med uvidenskabelige argumenter. LPCS tillader os at hjemføre dem, idet metoden i al sin enkelhed foreskriver, at et amagerkansk argument altid overtrumfer alle andre argumenter.

De første resultater af vore bestræbelser skal fremlægges her.



Denne mønt tilskrives normalt den vikingetidige handelsby Dorestad i det nuværende Holland (*Numismatic Chronicle* 2006, s. 245ff).



Men bagsidens indskrift ORES/ TATAZ viser, at den kommer fra det splinternye kvarter Ørestad på Amager. Her Ørestad Bibliotek.



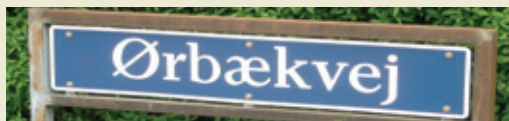
Indskriften AMAR tværs over bagsiden på denne tolkes normalt som Aimar af Poitiers, greve af Valentinois et Diois (1345-73) (*Dieudonné, Monnaies féodales françaises*, s. 170f).



Stavemåden AMA'R for Amager er dog så udbredt, at der ikke kan være nogen tvivl om prægesteder. Her hjørnet af Italiensvej og Backersvej.



Det har været et tilbagevendende diskussionsemne i dansk numismatik, hvilket Ørbæk indskriften ORBEC henviser til (*Haugberg, Knud den Store*, nr. 54).



Men nu står det endegyldigt klart, at det må dreje sig om Ørbækvej i det nordvestlige af Tårnby Kommune på Amager.

Det har hidtil været et mysterium, hvorfor Ørbæk-mønten blev anset for så attraktiv, at man i Rom fik indforskrevet et eksemplar til selveste Peterskirken (se *NNUM* 2012, s. 46ff). Men det skyldes naturligvis Amagers berømmelse. Vi her på øen vidste jo godt i forvejen, at vi var verdens centrum, men det er jo altid godt at få videnskabeligt bevis for ens viden.

Fuldend din samling!

Hos Bruun Rasmussen har du mulighed for at købe og sælge mønter på auktion

Hver anden søndag afholder vi møntauktioner på nettet.



China, Deutsch-Asiatische Bank, Tsingtau Branch, 1 Dollar 1907.
Hammerslag: 29.000 kr.

1 øre 1881.
Hammerslag: 32.000 kr.

1/2 Brill dukat 1647.
Hammerslag: 120.000 kr.

For yderligere information se bruun-rasmussen.dk eller kontakt møntafdelingen på telefon 8818 1200 eller e-mail: monter@bruun-rasmussen.dk.

Du er også altid velkommen til at besøge os i en af vores afdelinger i København eller Aarhus.

Vurderingsbesøg foretages efter aftale i hele landet.



BRUUN RASMUSSEN
MØNTAUKTIONER

Baltikavej 10
2150 Nordhavn
Tel +45 8818 1111

Søren Frichs Vej 34 D
8230 Åbyhøj
Tel +45 8818 1100